

BØRNS ADSKILLELSE FRA FAMILIEN

Handicaphistorisk Tidsskrift 18

Dansk psykologisk Forlag

Historisk Selskab for Handicap og Samfund

Stiftet den 21. februar 1986

Bestyrelse

Ditte Sørensen (formand)

Lasse Rydberg (næstformand)

Janne Noack (kasserer)

Birgit Kirkebæk (redaktør)

Niels Strandsbjerg (sekretær)

Steen Fibiger (koordinator i forhold til handicaphistoriske konferencer og netværk)

Mogens Bang (arrangementer samt kontakt til museer)

Claus Nielsen (hjemmeside, IT)

Kontaktadresser på nettet

www.handicaphistoriskselskab.dk og
info@handicaphistoriskselskab.dk

Postadresse

Ditte Sørensen
Helikonsvej 10
2300 København S

Handicaphistorisk Tidsskrift

udgivet af Historisk Selskab for Handicap og Samfund

Børns adskillelse fra familien

**Redaktør
Birgit Kirkebæk**

Dansk psykologisk Forlag

HANDICAPHISTORISK TIDSSKRIFT 18

© 2007 Historisk Selskab for Handicap og Samfund &

Psykologisk Forlag A/S

Tryk: Frederiksberg Bogtrykkeri

ISSN: 1399-4786

TEMA: BØRNS ADSKILLELSE FRA FAMILIEN

Indhold

Introduktion til tema

Birgit Kirkebæk 5

Nina Knudsen – En historie om afsavn og tålsomhed

Sammenfattet af Birgit Kirkebæk 10

Kamillianerklinikken i Ålborg

Henning Eriksen 45

I de syges tjeneste. Kamillianerklinikken, Sct. Josephsøstrene og Kysthospitalet i Juelsminde

Edith Mandrup Rønn 50

Mit ophold på et katolsk børnehjem i Slagelse

Eva D. Rønsbro 58

Jeg kommer hjemmefra

Henning Eriksen 61

Nina Jon: En skikkelig gutt. Arbeidet med å forme en passende maskulinitet på Foldin Verneskole 1953-1970.

Anmeldelse af Birgit Kirkebæk 69

Eivind Engebretsen: Hva sa klienten?

Retorikken i barnevernets journaler

Resume af Birgit Kirkebæk 76

De døvstumme i mit barndomskvarter	
<i>Henriette Mentzel</i>	89
 Venskab	
<i>Eva Rønsbro</i>	91
 Eva Simonsen, Berit Johnsen (red.) Utenfor regelen.	
Spesialpedagogikk i et historisk perspektiv	
<i>Anmeldelse af Karen-Sofie Pettersen</i>	93

Introduktion til tema

Birgit Kirkebæk

Børns adskillelse fra familien er, hvad enten barnet kommer fra trygge og kærlige kår eller det modsatte, smertefuldt. Denne smerte kan formindskes eller forstærkes af de professionelle, barnet møder på hospital eller institution. I dette nummer af *Handicaphistorisk Tidsskrift* møder vi mennesker, der er kommet hjemmefra som børn i længere perioder på grund af sygdom eller tvungen skolegang, men vi møder også fjernede børn for hvem familiesituationen i sig selv er sårbar og usikker.

Nina Knudsen fortæller i nedskrevne erindringer og interview sin livshistorie. Det er en historie om identitetsmæssigt at befinde sig på grænsen mellem det afvigende og normale, dels på grund af legemlig sygdom og nedsat bevægelighed, dels på grund af de reaktioner på godt og ondt, hun møder fra omgivelserne. Barnets ensomhed og angst over sygdom og adskillelse går som en rød tråd gennem historien, der fortælles med den modne kvindes forståelse, men med glimt at barnets afmagt og længsel efter hjemmet. Selv om hun som voksen kan forstå og intellektuelt forholde sig til de oplevelser, hun havde som barn, så sidder de alligevel i kroppen.

Kroppen er der fra begyndelsen – forud for ordene. Kroppen er sansende – kroppen handler og bliver bevidst om, at ”jeg kan”. Bevidsthed og krop er to sider af samme sag, skriver den franske filosof Merleau-Ponty. *”Min krop er for mig så langt fra kun et brudstykke af rummet; der ville tværtimod ikke være noget rum for mig, hvis jeg ikke havde en krop”*.¹ Vi har oplevet den Anden kropsligt, før tale og sprog bliver en del af erkendelsen. For barnet betyder det,

---

1 Ibid: Maurice Merleau-Ponty: *Kroppens fænomenologi*. Det lille Forlag, Frederiksberg 1994:46.

at kroppens registreringer og den sansemæssige erkendelse blander sig med de fortællinger, der sprogliggøres.

Merleau-Ponty skriver, at vi er en enhed af krop, verden, sprog og bevidsthed. *"I synet, hørelsen og motorikken er der en bevidsthed, der er min og dog ikke min. Vi er "eksisteret", før vi kan udtrykke det refleksivt; vi er talt af vores egen stemme, før vi kan tænke på, hvad vi skal sige"*.² Ifølge Merleau-Ponty er kroppen erkendende: *"når vi ser, berører, taler og lytter, har kroppen allerede set, talt, berørt og lyttet for os". "Kroppen er en mening, som vi har med os, når vi tænker og handler"*.³ Kroppen ved mere end det bevidste subjekt. De intentioner, vi har, er ikke alene styret af tanken, men af det verden vil os gennem det, vor krop allerede ved.

Hvad er det for en viden et lille barns krop rummer, når det må bære sygdom, smerte og som i Ninas tilfælde de kropslige erindringer om at blive holdt fast, mens smertefulde indgreb blev foretaget, og kan senere positive kropslige oplevelser afbalancere angsten? Hvad er det relationelt, barnet må undvære, når det adskilles fra de nære pårørende?

Det at kunne dele en umiddelbar forståelse med andre udgår fra den emotionelle kobling mellem barn og voksen i samspillet, hævder den skotske forsker Trevarthen.⁴ Ifølge Trevarthen handler menneskelig intelligens om at lære at dele forståelse og opfattelse af en fælles verden med andre mennesker. Der ligger i det en fælles *skabelse* af forståelse og opfattelse – ikke en entydig overførelse af den enes viden til den anden gennem information eller træning. Denne fælles skaben opstår i nære relationer, hvor begge parter i samspillet oplever sig set og imødekommet. Nina havde dette med sig som en positiv ballast fra forældre og søskende, da hun som femårig startede sin lange sygehuskarriere, men den mangel på empati hun mødte hos nogle ansatte i det professionelle system blev både en

---

2 Ibid: IX.

3 Ibid: VIII.

4 Foredrag af Colwyn Trevarthen i Odense den 27-28 april 2000 på en konference arrangeret af VIKOM, DLH og Videnscenter for døv-blinde. Jf. Sollied, Sissel: Kommentar til konferansen med Colwyn Trevarthen, Odense 27. og 28. april 2000.

kropslig og relationel erfaring, der satte sig livslange spor. Hendes livsfortælling handler meget om, hvem hun blev mødt og set af, og hvilke afvisninger og overgreb, hun oplevede. Vi møder i hendes fortælling gode og onde personer, og vi møder dem både kropsligt erindret og sprogligt fortalt.

Henning Eriksen fortæller som Nina om et ophold på Kamillianerklinikken i Ålborg. For ham var opholdet ikke så traumatisk, som det var for Nina. Han var på en mandsafdeling, der lå adskilt fra kvindeafdelingen, og han blev mødt med større forståelse af personalet, selv om han oplevede sygeplejerskerne som strenge. De to fortællinger sammentænkt perspektiverer, hvad den enkelte ansattes behandling af de indlagt patienter betyder, og hvor dybt erfaringerne lagres i hukommelsen og bæres med gennem livsforløbet.

Edith Mandrup Rønn har undersøgt, hvad Kamillianerklinikken og Kysthospitalet i Juelsminde stod for, som Nina Knudsen og Henning Eriksen omtaler i deres erindringer. Hvad var det for institutioner, hvilke opgaver havde de, og hvilken funktionsperiode er der tale om. Men hun overvejer også den autoritetstro, der var omkring lægelig behandling, en autoritetstro, som Ninas forældre synes at have haft i mindre grad end mange andre forældre i tiden. I erindringen ”jeg kommer hjemmefra” fortæller Henning Eriksen om, hvordan hans forældre kæmpede mod autoriteterne, men tabte.

Eva D. Rønsbros erindring om et månedlangt ”aflastningsophold” på et katolsk børnehjem i Slagelse er som Ninas smertelig og understreger, hvad den professionelle attitude betyder i et menneskes liv. Det, der i nonnernes optik var et opdragelsesmæssigt middel, blev i barnets forståelse en sårende afvisning. Uanset hvilken tid, vi befinder os i og hvilke metoder, vi bekender os til, vil der altid være et professionelt valg mellem at gøre det onde og det gode. Her valgte den nonne, der blev husket, det onde. Rønsbro skriver, at oplevelsen gjorde så stærkt et indtryk på hende, at hun har glemt, om der også var gode og venlige nonner på stedet.

Henning Eriksen fortæller om den kamp, der var mellem hans forældre og Refsnæsskolen vedrørende hans skolegang. Forældrene ønskede, at Henning skulle forblive i hjemmet til konfirmationsalderen, men de havde ikke loven og myndighederne med sig, så Henning

blev med truslen om tvangsfjernelse bragt til Refsnæsskolen. Denne erindring er fortalt på en måde, der går ind under huden på læseren. Barnets angst og usikkerhed, loyalitet med forældrene og barnets usikkerhed ved efterhånden at kunne lide det sted, forældrene var så vrede på, er fortalt med barnets stemme, mens overvejelserne, over hvem der har ordene og magten, når alvorlige ting skal afgøres mellem uddannede og fattigfolk, er perspektiveret i voksenhøjde.

Nina Jons bog om Foldin Verneskole handler om utilpassede drenge, der anbringes på en ø-institution. Den fokuserer på de dilemmaer, personalet oplever, når de skal "gøre mænd" ud af en flok drenge, der allerede længe har praktiseret mandlighed på et for samfundet uacceptabelt niveau. Samtidig er det en fortælling om magtens flyttelige positioner og formationer i hierarkiet blandt drengene indbyrdes og blandt drengene på den ene side og de ansatte på den anden. En særlig fortælling udgøres af drengens forhistorie og deres elendige opvækstforhold. Den fortælling sætter spørgsmålstejn ved, hvem det egentlig er, der fejler noget, når ting går skævt. Er det den enkelte utilpassede person eller de vilkår, der blev givet dem? Og hvordan udlægges deres historie professionelt?

Eivind Engebretsen giver i bogen "Hva sa klienten" et tekstvidenskabeligt bud på læsning af barnevernsjournaler. Hvad er det for en genre, journaltekster skrives ind i, hvornår bliver beslutninger i forhold til den enkelte klient taget, og hvordan skal en tekst formuleres for at fremkalde den tilsigtede reaktion hos den læser, der skal træffe den endelige beslutning om institutionsplacering af et barn væk fra det hjemlige miljø. Resumeet af Engebretsens bog har som fokus at fremdrage de træk, der er relevante for at forstå den situation, som Henning Eriksens forældre havnede i, da de nægtede at sende deres dreng til Refsnæs. Henning Eriksens ord om, at hans fattige forældre ikke havde en chance for at komme igennem med deres synspunkt overfor det faglige "dommerpanel" dokumenteres her sprogvidenskabeligt.

Henriette Mentzels lille barndomserindring om "De døvstumme i mit barndomskvarter" fortæller med barnets øjne om de rygter, der blev hæftet på mennesker med funktionsnedsættelser og den kollektive beskrivelse af, hvordan "de" var. Der opstod rygter om dem,

der boede på institution og havde et handicap. Selv om det ikke var den type rygter, der blev hæftet på Nina Knudsen og Henning Eriksen, så er der alligevel elementer i de to fortællinger, som leder tanken hen på, hvordan mennesker på grund af et handicap bliver sat i bås. Fortællingen siger noget om den stadige kamp, mennesker med funktionsnedsættelser må føre mod generelle stereotyper om forskellige former for handicap.

Eva Rønsbros erindring om et venskab viser en anden side af institutionskulturen – nemlig at venskaber opstår på trods af vedtagne normer og institutionslogikker. Det er en fortælling, der set i lyset af Nina Knudsens og Eva Rønsbros erindringer om institutionsophold viser, hvad et empatisk imødekomme betyder for et menneskes hverdag og selvopfattelse, men også hvad et møde mellem to mennesker, der indtager rollen som henholdsvis klient og professionel kan udvikle sig til og betyde for dem begge.

Karen-Sofie Pettersen fokuserer i sin anmeldelse af bogen ”Utenfor regelen. Specialpedagogikk i et historisk perspektiv”, der er redigeret af Eva Simonsen og Berit Johnsen på forholdet mellem forskning og politik. Hvilken rolle spiller ledende fagpersoner i politiske beslutninger, hvad betyder deres ageren ind i et praksisbetonet felt og hvilke samfundsmæssige forhold danner baggrund for deres holdninger og beslutninger?

Nina Knudsen

– En historie om afsavn og tålsomhed

Sammenfattet af Birgit Kirkebæk¹

Nina Knudsen er en kvinde, der nu bor i en lille provinsby i Nordjylland. Gennem en datter fik jeg adgang til hendes nedskrevne erindringer, der blev fulgt op af et båndet interview, som efterfølgende er udskrevet i sin fulde længde og godkendt til udgivelse. I det følgende giver jeg dels en sammenskrevet version af erindringstekst og interview, dels min egen tematisering af Nina Knudsens historie. I min fremstilling af Nina Knudsens historie er jeg inspireret af Kjersti Ericsson og Eva Simonsen, der i deres analyse af indsamlede erindringer om de norske tyskerbørn behandler det indsamlede materiale på tre niveauer: Formidling af den interviewedes direkte fortælling, tematiserede refleksioner og metateoretiske overvejelser.²

I. Nina Fortæller

Hjemme hos far, mor og søskende

”Jeg blev født den 23-3-1929 i Astrup ved Arden. Min barndom var jo nok som mine forældre kunne give mig. Vi boede i et lille hvidt hus, med bondehusvinduer og i den anden ende et butiksvindue, da mor havde et brøudsalg.

---

1 Jeg har i arbejdet med at sammenfatte Nina Knudsens nedskrevne erindring og mit interview med hende fået hjælp af Freja Kirkebæk-Johansson.

2 Kjersti Ericsson og Eva Simonsen: Krigsbarn i fredstid. Universitetsforlaget, Oslo 2005.

Vi var 9 søskende, men jeg har kun været sammen med Frida og Dagmar, da de andre var flyttet hjemmefra. Vores stue var ret spartansk, hvor der var en rødmalet bæk, spisebordet var også rødmalet, en buffet med stort spejl og snoede stolper ved lågerne. Køkkenet med komfur til brænde og der var ikke indlagt vand, men en pumpe i gården. Soveværelset var ikke stort, der var 3 senge: Mors, fars, Dagmars og en hvor Frida og jeg sov i, det var ikke altid lige sjovt at sove sammen. Det var først senere, at vi fik et værelse på loftet med seng til hver.

I bryggerset var der en stor gruekedel til at varme vand i, da al tøjvask blev kogt deri. Al tøjvask foregik med håndkraft. Bryggerset blev også brugt som slagtehus, da det var det eneste sted, hvor der blev slagtet dyr i byen. Når far slagtede, krøb Frida, Dagmar og jeg op på loftet, hvor der var en lem, vi kunne sidde ved og se til. Når far havde slagtet, kørte han ud med kødet og solgte det. Det foregik pr. hestevogn med en hvid kasse bagpå. Mor havde i butikken brød, is, øl og sodavand. Senere da butikken blev bygget større, kom der flere varer på hylderne, som der var i enhver købmandsbutik.

Der skulle næringsbrev til for at handle, men da det var ret dyrt at få, blev det kun til en høkerbevilling. Far havde også næringsbrev som slagter.

Far havde et lille rum oppe på loftet, hvor han lavede træsko, og ellers havde han arbejde for andre, det kunne være i tørvemosen eller som murer, eller han var med Elværket ude at sætte lysmaster op, men han kunne altid finde arbejde. Mor havde også en lang dag med hus og butik, som var åben til kl. 22 om aftenen. Når der var børne- og sommerfest i Egelund, var mor og far der altid, de havde et gult træskur som altid stod der.

Når de tog af sted, skulle de jo have isskabet med, som blev løftet op på hestevognen. Det var ret tungt, og der var kun mor til at hjælpe far. I skabet var der fire store beholdere med rå-is. Vi tre piger var også med, men når det blev aften, og vi var trætte, kunne vi lægge os til at sove under bordet i hytten. Vi lå i noget halm, og vi fik så et tæppe over os, og der lå vi så til mor og far var færdig til at køre hjem ud på natten.

Med tiden blev det jo nok bedre med økonomien, for nu blev der bygget mere til huset med røde sten og der blev lavet en større butik, så mor kunne handle med flere ting. Det blev til kolonial, tobak, fodtøj og manufaktur.

Far var sjældent i butikken for det var ikke rigtig noget for ham. Senere blev der også bygget udhuse med stald, da der gerne var nogle heste og grise samt høns”.

I det opfølgende interview spurgte jeg blandt andet ind til det, Nina Knudsen selv havde skrevet om hjemmet:

- B. Jeg kunne læse, at I var vældig mange børn derhjemme. Det må have været svært at tjene så meget – at tjene til 9 børn, som I var oprindelig?
- N. Nej, vi har aldrig manglet noget derhjemme. Jeg synes, far og mor de var gode ved os, men vi havde vores pligter. Der var ikke noget, der hed, at vi skulle rende og føjte på gaden om aftenen eller noget, vi havde vores...
- B. Da du var lille pige, var de fleste af dine søskende flyttet væk ikke – der var tre tilbage hjemme?
- N. Ja det var Dagmar, Frida og så mig. Vi var tre.
- B. Hvad var det, din far lavede?
- N. Ja, han var, som man siger, altnuligmand. Han kunne være med ude, når de gravede grøfter. Han var med telefonmontører ude, når de – ja hvad kaldte de det – luftsskibs – og han flyttede for folk, og om vinteren transporterede han lægen og jordmoderen rundt. Det var med hestevogn, fordi de ikke selv kunne komme omkring. Den gang var der jo ikke så meget med bil – så han havde alt muligt arbejde. Og så var der jo dengang, det kan jeg da huske, jeg har ikke været så gammel, men han brød sig ikke om forretning, så købte han en ejendom uden for byen, og så cyklede han derud hver morgen og passede dyrene og så videre.
- B. Så I boede eet sted, men han havde sin ejendom et andet sted?
- N. Ja, ja altså han boede ikke derude, han kom derud hver morgen, men kom hjem til spisetiderne.

- B. Du skrev noget om, at han slagtede. Var det så ude på ejendommen, han slagtede?
- N. Nej det var hjemme. Det var det eneste sted, der måtte slagtes, det var hjemme ved far og mor, fordi de havde så stort et bryggers, at der var plads til, at dyrene kunne blive hængt op, når de skulle parteres.
- B. Du skriver, at I børn sad oppe på loftet og kiggede ned?
- N. Ja, der var sådan – oppe ovenpå hvor vi havde vores værelse, der var sådan en lem, og når far så slagtede, så sad vi deroppe i den lem og kiggede ned. Det var mærkeligt, vi turde, men vi skulle altid sidde deroppe og kigge ned.
- B. Det må da være lidt voldsomt at se for små piger?
- N. Far var meget human overfor dyr. Det var ikke sådan, at han var voldsom overfor dem. Når han skulle skyde en hest f.eks., så var mor den eneste, han ville have til at holde den, fordi han havde været ude for engang med en mand, der sagde, den kunne han godt holde. Nåh ja, det kunne han jo godt. Men det var med det resultat, at dengang skuddet lyder, så slipper han hesten, og det er jo farligt. Når skuddet lyder, så skal de blive ved at holde hovedet oppe, indtil bagbenene knækker sammen. Og det gjorde manden ikke – så med den her hest, hvis ikke far han havde rykket manden til side, så var han blevet mast op ad muren, fordi hesten slår tilbage. Så efter den tid var det altid mor, der skulle holde hesten.
- B. Var det mest heste, han slagtede, eller var det også grise?
- N. Han slagtede alt, de kom med.
- B. Hvordan foregår det, blev grisene stukket?
- N. Ja man stikker dem, og så skal de skoldes og skrabes, og så skal de parteres.
- B. Hvem parterede dem. Gjorde din far også det?
- N. Jamen det var jo andre, der kom og bad ham slagte, og så fik de jo dyret med hjem og lavede udskæringer. Flere år efter kom der så en rigtig slagterforretning, og så holdt far op.
- B. Han har kunnet mange ting, din far?
- N. Ja, han lavede også træsko – han havde indrettet sådan et lille

rum over forretningen hjemme, og der sad han og ordnede træskoene og så videre.

- B. Du fortalte mig før, at I dansede engang imellem derhjemme?
- N. Ja.
- B. Var det et glad hjem?
- N. Det var ... – ja og vi sang meget – altså mor og far var ret bestemte. Vi havde sådan, at vi hyggede os, vi sang og dansede.
- B. Du siger, de var ret bestemte, hvad mener du så med det?
- N. Vi måtte ikke have lov til at rende og strejfe, og vi skulle opføre os pænt, når vi var ude mellem andre. Så...
- B. Var de religiøse?
- N. Nej. Overhovedet ikke. Selvom de kom sammen med præsten.
- B. Det var ikke et indremissionsk hjem?
- N. Nej, far kunne da godt bande. Det var der ikke noget i vejen for. Nej altså – jeg synes, vi havde det meget hyggeligt sådan...

Min barndom med sygehusophold

"Som barn var jeg tit syg, og min første tur på sygehus kom jeg til Terndrup sygehus af lungebetændelse og var der i nogle uger. Jeg blev kørt dertil af Falck-Zonen, som det hed den gang. Chaufførerne var i det stiveste puds. De havde grå uniformer på, og kasket og blanke læderstøvler, der nåede op til knæet. Ambulancen var sort, ikke hvid som de er nu til dages.

Jeg havde det godt på sygehuset. De var alle flinke mod mig. Jeg var ca. omkring 5 år eller yngre. Da jeg kom op at gå, fik jeg lov af oversygeplejersken at gå på hendes værelse og lege med en stor dukke, hun havde. Overlæge Kindt var en rar mand og han kunde godt tage mig i hånden og følges med mig på gangen.

Da vi boede i Astrup var der ikke så langt til Terndrup, derfor kom søster Frida tit cyklende ud til mig. Det var nu en lang tur for Frida, da hun jo ikke var så gammel. Kun 4 år ældre end mig. Jeg tror, der var 7 km. Ella havde en plads i Terndrup, så kunde hun besøge mig i sin fritid. Efter nogen tid kommer jeg hjem igen, jeg ved ikke hvor lang tid jeg var i Terndrup", skriver Nina. Det var i 1936-37.

I interviewet talte vi lidt mere om opholdet på Terndrup sygehus.

N. Min barndom med sygehusophold og sådan startede med, at jeg kom på Terndrup Sygehus først, der havde jeg det godt. Hvor lang tid, jeg var der, kan jeg ikke huske. Men der havde jeg det godt. Afdelingssygeplejersken hun var så sød overfor mig. Da jeg kom op og gå, så måtte jeg komme over på hendes værelse og lege med hendes store dukke, og der var en dreng på min alder – og ham og mig, vi fik lov at lege ovre på hendes værelse. Og overlægen, han kunne også godt komme og tage mig i hånden og sige ”Vil du med på stuegang”? Jeg har været omkring 5-6 år.

B. Da havde du lungebetændelse ikke?

N. Jo. Jeg fik den ene lungebetændelse efter den anden, og så havnede jeg derude. Jamen der var syv, nej ni kilometer derud, så min søster Frida, hun cyklede derud. Den gang var der jo ikke rigtig nogen trafik.

B. Nej. Det var især Frida, der besøgte dig der?

N. Ja.

B. Ja for din mor havde jo en forretning?

N. Ja, hun kunne jo ikke komme hjemmefra, og den gang havde de jo også arbejde om søndagen.

Jeg spørger, om Nina var meget syg som barn, og Nina svarer: ”Ja – jeg lå for det meste i sengen. Og det var jo derfor, at jeg ikke kom i skole – og så præsten, han kom så ned og underviste mig, når han nu havde fri på kontoret. Så det er sådan set takket være ham, jeg fik lært at læse”. Om det skriver Nina Knudsen:

”Tiden nærmer sig, hvor jeg snart skal i skole, men det blive ikke til noget, da jeg tit ligger i sengen, da jeg er meget sløj, men vi bor ved siden af præstegården, og når præsten har tid, kommer han ned til mig og prøver at lære mig at læse og skrive.

Hvor mange uger eller måneder eller timer, han gør det, står hen i det uvisse. Jeg kan ikke huske det så godt på grund af min alder.

Jeg var meget ene, når jeg var i sengen, for mor havde jo nok at gøre i huset og butik. Frida og Dagmar løb jo ude ved deres venner, det var jo mere sjovt end at underholde mig. Jeg løb gerne over til

vores genbo, som hed Line, når jeg var kvik nok til det – og så mit snit til det, for vi måtte ikke ret gerne gå nogen steder for mor. Og det var mest drengene, jeg legede med.

En af drengene, der hed Hans tabte mig i bækken kan jeg huske. Desværre var det bækken med byens kloak- og toiletvand jeg faldt i. Så mor spulede mig ren bag i gården.

Vi havde både hund og katte, som vi kunne lege med. Far havde en hest, som hed Musse. Hende fik vi tit en ridetur på.

I 1937 blev jeg igen syg. Hvad det var, kan jeg ikke huske, men til sidst blev det til mellemøre-betændelse. Jeg har fået fortalt det var Meningitis, der gik i ørerne. Det var ret slemt, og lægen kom flere gange for at se til mig.

Så blev jeg indlagt i Aalborg på Kamillianerklinikken. Det var ene nonner som var der. Jeg blev lagt på enestue, og så blev jeg opmejslet på begge ører. Jeg blev bedøvet. Måden jeg blev bedøvet på var med ætermaske, Jeg troede, jeg skulle dø, og at jeg ikke kunne få luft. Der var flere til at holde mig, fordi jeg var bange og slog med armene for at slippe fri. Jeg fik bind omkring hele hovedet og kunne intet høre. Jeg kunne kun kommunikere med omverdenen ved at puffe til dem, eller lave fagter eller snakke, men jeg kunne jo intet høre.

Det var ikke rart at være der, for der blev sat en potte ind til mig, så det var meget lidt, jeg så til nogen. Og hvis ikke jeg kunne spise mit mad, kunne det få lov at stå i lang tid.

Jeg kunne finde på at lægge mit brød under madrassen på den anden seng. Mine sår var så betændte, at det løb ned af mig med materien fra forbindingen og på mit tøj.

En dag fik jeg besøg af Kristian og Kristiane, men jeg var ikke i min seng, så de gik og så efter mig. De fandt mig ude på gangen, hvor jeg var krøbet sammen ved et varmeapparat. Der var lige et lille hjørne, hvor jeg kunne sidde på røret. Det var min varme og omsorg, for ellers var jeg jo alene.

Signe havde plads i Aalborg og hun kom hver dag og vaskede mig og gav mig rent tøj på. Nonnerne var ligeglade, de lod mig bare ligge i skidtet. Signe stod og græd, det kunne jeg jo ikke forstå, for jeg kunne ikke høre hende.

Når vi børn skulle have skiftet vores forbindinger, blev vi sat på en bære, der var lukket hele vejen rundt af et metalgitter. Der blev gerne sat 4 eller 5 børn deri, og de var meget bange og skreg meget.

Det min søster Signe har fortalt er, at en dag hun og Kristiane kom og så til mig, var jeg kørt ind på et badeværelse eller skyllerum. Der lå jeg med materien flydende over hovedpuden og var meget syg af feber. Nonnen, som Signe snakkede med, sagde, at det var ligegyldigt, fordi hun [Nina] døde alligevel af feberen eller betændelsen.

Da Kristiane så mig, græd hun, men de blev ikke så længe, for de ringede hjem til mor og far og fortalte, hvordan jeg havde det. De fortalte, at jeg nok ikke kunne blive rask. Derefter ringede far til vores læge i Bælum, og han sagde til far, at han kom og hentede ham, for nu skulle jeg flyttes. Da de kom, havde de været omkring Amtssygehuset og sagt, at de skulle tage imod mig, så havde de en portør med, som havde et tæppe med, som jeg blev pakket ind i, og så tog han mig op på armen. Da de gik, løb en nonne efter dem og ville holde dem tilbage.

Overlægen på klinikken var en meget bøs herre, og alle børn var meget bange for ham”.

Nina på Aalborg Amtssygehus 1938

I interviewet blev denne fortælling uddybet:

- B. Ja, men så skriver du, at du bliver syg i 1937 og får meningitis og kommer på det der Kamillianerklinikken ved Aalborg.
- N. Ja det var katolsk. Det var et forfærdeligt sted at være.
- B. Var de hårde ved børnene?
- N. De var meget bestemte, og de regnede jo med, at jeg ikke overlevede, og så blev jeg lagt ind på enestue, og der kunne de lade mig ligge hele natten næsten uden at komme ind og kigge til mig og f.eks., jeg skulle jo da på toilettet – jamen jeg var jo ikke så gammel, så jeg anede jo ikke, hvordan jeg næsten skulle kontakte dem, og de satte bare en potte ind til mig, så kunne jeg stå op af sengen og gøre det derpå. Om det løb over, det rørte dem ikke. Og min mad! De kom med så megen mad, at man skulle tro, det var til en velvoksen arbejdsmand – åh ... jamen jeg kunne jo ikke spise noget, jeg havde det jo så dårligt, og så fik jeg jo en masse skældud.
- B. Det gjorde du, selv om du lå der og var så syg!
- N. Ja – og så – efterhånden blev jeg jo lidt bedre. Så har jeg jo nok været lidt uartig. Ved du hvad, jeg pakkede mit mad ind i noget papir, og så puttede jeg det under en seng, der stod derinde – under madrassen. Så min søster Signe, når hun kom og besøgte mig, så tog hun det med hjem, og så smed hun det ud til mågerne, når hun kørte ned til havnen. Hende fru, hun arbejdede ved, sagde, at hun måtte tage ud og besøge mig hver dag.³ Signe hun tog mit tøj med hjem og vaskede. Materien det løb jo sådan ned af mit tøj. Det var helt stiv af materie.
- B. Det blev ikke vasket af de nonner?
- N. Nej.
- B. Det er dog utroligt!
- N. Ja men altså så jeg ved ikke – jeg glemte helt efterhånden at snakke. Jeg blev helt sky for det at ... de skældte mig jo kun ud, når de så mig og dårlig forplejning af dem, fik man.

---

3 Signe arbejdede på det tidspunkt på Sohngaardsholm. På gården var der et udvandrerkvart.

- B. Du må jo have været der – hvor længe – et år?
- N. Ja – så en dag, der kom en anden søster. Hun hed Kristiane. Og min broder Kristian kom. Og de kunne ikke forstå, at de ikke kunne finde mig inde på stuen, så gik de jo lidt rundt, så fandt de mig sådan ved varmeapparatet, der var sådan en bøjet rør, og der var jeg krøbet ind, sådan i hjørnet. Og så kommer de to og står og kigger på mig, og jeg vidste ikke, hvad jeg lige skulle sige, og så giver min søster sig til at græde, for de ser sådan et monstros, der sidder der godt beskidt, og materien løber ned af mig. Nå så – min broder han går hen og får fat i en telefon et eller andet sted, og så ringede han hjem til far og fortalte, sådan og sådan har jeg det. Og da de er færdige med at snakke, så ringede far til vores læge. Han boede i Bælum. Han hed Kirk. Så siger han til far: *"Du gør dig lige færdig Andreassen. Så kommer jeg. Vi skal ud og hente hende"*. Og så havde de været oppe omkring Amtssygehuset først, og så havde de sagt: *"Vi kommer altså med en pige, og I skal tage imod hende, selv om hun kun kan stå i badeværelset eller skyllerummet, for hun skal fjernes"*. *"Jamen, de skulle nok tage imod mig"*. Og så havde de taget

Aalborg 1938

en portør med. Og han havde jo et tæppe med til at pakke mig ind i. Han bar mig på armen ud. Hende nonnen, der var der på afdelingen, hun løb bagefter ham og skældte ud – at han skulle sætte mig. Far siger, at portøren sagde til hende: *"Hold kæft"*. Og så forsvinder hun. Ja og så gik de så.

- B. Var alle nonnerne virkelig så onde og uinteresserede?
- N. Ja, det var et forfærdelig sted altså – ja jeg fatter den dag i dag ikke, hvordan de kunne behandle børn sådan.
- B. Nej – og når ikke engang hygiejnen er i orden – altså .. på et hospital. Det kan man næsten ikke forstå vel?
- N. Nej, og jeg var jo opmejslet på begge ører, og det skal jo have tid til at heles og så videre – altså det var da ikke hver dag, jeg blev skiftet.
- B. Og du var helt døv på det tidspunkt?
- N. Ja .. ja og jeg kunne jo ikke forstå noget, når mine søskende kom og stod og græd, for jeg kunne ikke tale med dem.
- B. Nej, for du kunne ikke høre noget.
- N. Nej.
- B. Og du fortalte dem heller ikke – for du kunne selvfølgelig godt snakke?
- N. Nej – de kunne jo også godt se, hvordan jeg så ud.
- B. Ja, det lyder næsten, som om du var ved at trække dig helt tilbage fra verden?
- N. Ja. Jamen jeg følte ... den gang jeg sad sådan ved varmeapparatet – jeg vidste faktisk næsten ikke, hvad jeg skulle foretage mig.
- B. Nej det lyder næsten, som om du var på vej ind i en psykotisk tilstand ikke?
- N. Ja – og så kom jeg jo op på Amtssygehuset. Og det var i [19]37. Og der havde jeg det bare godt. De var utrolig søde ved os. Vi var fem børn inde på en voksenstue, og så dengang jeg blev så god, at jeg kunne komme op og gå, sygeplejerskerne var ikke blege for at sidde og lege med os ude på græsplænen, hvis vejret var godt, og overlægen kom også ind på det.

I Ninas nedskrevne erindringer fortæller hun videre om opholdet på Amtssygehuset:

”Jeg kom til Amtssygehuset på Afd. E. det var en afdeling for TB patienter. Jeg blev taget godt imod, og kom til at være på en stue med flere voksne og så var vi 3 børn. Nu kom jeg under bedre behandling med mere renlighed og hver dag kom en læge og skiftede min forbinding, det var ikke rart for mine ører var godt betændte og jeg kan huske at der blev smurt salve på gazebind som blev stukket ind bag ved ørerne i hullet som var lavet der. Det var et opmejslet hul lavet i kraniet.

Det gjorde så afsindigt ondt at der skulle to til at holde mig, når det blev proppet derind og bagefter drejet rundt og hevet ud igen for at få betændelse og materie med ud. Med tiden fik jeg det bedre, og da jeg endelig fik bindet af hovedet, havde jeg fået et flot langt hår.

Vi havde det godt og vi børn blev hver dag kørt ud på liggehal-len og var der den halve dag. Oversygepljersken hed Fr. Nielsen og overlægen hed Isager. De var begge meget flinke, men bestemte.

Med tiden fik jeg det bedre og kom op i tøjet, men vi skulle blive inde på stuen. Da det blev sommer kom der til tider en sygeplejerske og tog os med ud at gå og lege lidt.

Det var ikke ret tit at mor og far besøgte mig, men Signe kom når hun havde fri. Når jeg længtes efter min mor og græd over det, kunne sygeplejersken godt tage mig op og sidde lidt med mig for at trøste mig. Jeg er kun 8 år, og på det tidspunkt havde jeg været hjemmefra i over 3 år.

En dag gik det galt for mig, jeg faldt ned af min seng og slog mit venstre knæ ret meget så det blev så tykt at jeg ikke kunne rette det ud. Benet blev undersøgt, men man kunne ikke finde noget brud. Så fik jeg sandposer på for at rette det ud, men det blev det ikke bedre af. Det blev punkteret derefter bind på. Far spurgte overlægen hvad mit ben fejlede, men fik ingen svar. Tiden gik og jeg blev sendt hjem. Det var ca. 1939 efter 2 års forløb. I alle årene havde jeg smerter hele døgnet rundt”.

Hjemme igen

”Nu skulle jeg til at vænne mig til at være hjemme. Det var lidt svært, fordi mine andre søskende jo havde været der uden mig, og havde deres jargon og vaner. Jeg ville gerne ud og lege med de andre børn i byen, – her i Astrup, dog mest nabobørnene fordi jeg kunne ikke gå så langt, på grund af smerter. På dette tidspunkt brugte jeg ikke krykker. En dag jeg var ude at lege med en dreng der hed Hans, gik det ikke så godt. De havde lagt en planke over bækken som løb igennem byen, og der skulle vi så gå over, men det kunne jeg ikke. Så var det at Hans sagde at han kunne bære mig over. Som sagt så gjort. Han tog mig op og bar mig ud til midten, men der begyndte planken at rulle rundt og vi røg i bækken. Det var ikke rart for det var kloakvand og andet affald som løb deri. Da vi så kom op gik jeg eller delvis humpede hjem til mor. Jeg lukkede døren op ind til butikken, men da hun så mig, fik jeg at vide at jeg skulle gå om i gården hvor hun så tog en spand vand som hun hældte over mig. Derefter kom jeg i bad for jeg lugtede just ikke godt. Jeg tror nok mor var lidt nervøs for mig, for jeg kunne altid finde på gale streger. Fordi jeg havde jo så meget at indhente, så mange gale streger at få lavet. Da det blev vinter skulle børnene kælke på en stor bakke og da var jeg på slæde sammen med en som hed Karl eller Kalle. Vi røg ned af bakken og fløj lige ud i luften og landede ved en bæk. Men der skete ikke noget. Men klog af skade fortalte jeg ikke mor om det her, for så var hun blevet gal. Det var selvfølgelig mit ben hun var bekymret for, men jeg ville altså bare opleve det som de andre gjorde. Ben eller ikke ben”.

Senere i interviewet uddybes denne fortælling:

- N. Nej – Jeg synes, jeg har haft en god tilværelse – jeg har ikke ..... Jeg ved da godt som barn .... Der er da nok mange ting, jeg har gået glip af, men der er til at sige, at jeg er blevet skubbet ud, og det er jeg ikke. Men det er sjovt nok, det var altid drengene, der tog sig af mig. Den gang da jeg ikke rigtig kunne gå. Jeg glemmer aldrig .... Det var før, der blev asfalteret gennem byen. Så løb der sådan en stor bred bæk eller vandløb, hvad vi skal kalde det, og så var der en ... det var en, der hed Hans,

han siger: *"Vil du prøve at vi skal gå på en planke henover ..."*. Så siger jeg, at det kunne jeg nok ikke, for jeg kunne jo ikke rigtig gå på benet, sådan som de kunne. Jamen jeg skulle ikke være bange, siger han så, for han kunne bære mig. Og dengang vi kommer ud midt på planken, da ruller den, og vi ryger ned i det kloakslam. Det gjorde vi begge to. Nej, hvor vi så ud. Så ... jamen jeg skulle jo så blot lige lidt hen over vejen og hen til mit hjem, så lukkede jeg jo op ind til butikken, og lige så snart mor hun ser mig stå der, så siger hun: *"Vil du komme ud! Du skal ikke gå igennem her"*. Så vinker hun mig om i baggården, og så tog hun vandslangen og spulede mig. Og så skulle jeg jo af tøj og så i bad. For jeg havde det der kloakslam... Men det var altid drengene

B. Var det nabobørn?

N. Nej – altså – børnene rendte jo i byen. Det var et stykke derfra. Og så var der en, der hed Kalle. Det var ... han spurgte mig efter, om jeg ville med ham ud og køre på slæde. Det var også et par kilometer uden for byen. Og der lå sådan en stor gård og en stor bakke. Så siger jeg, jeg har ingen slæde med, og jeg kan heller ikke holde benet der. Nej, siger han, men hvis jeg nu sidder godt tilbage, så kunne han sidde og holde på mig. Så kunne jeg sidde foran. Så hopper jeg selvfølgelig op på slæden (Nina ler) ... og ved du så hvad, så dengang så suste vi ned, så suste vi lige over en bæk, den der. Det var godt, vi ikke hoppede i.

B. Det gik?

N. Ja, det gik.

B. Ja – det var sikkert ikke alt, du fortalte din mor?

N. NEJ siger Nina med eftertryk og ler. Nej – for hun var altid bange for, hvad jeg nu kunne hitte på – især hvis jeg var sammen med drenge. Jeg tror nok, jeg var en værre en.

B. Du havde vel noget, du skulle indhente.

N. Vi var aldrig ude om aftenen. Det var sådan set ikke længere henne, end at mor kunne se os hvis...at jeg tilfældigvis lige havnede der ude på bakken.

I interviewet spurgte jeg, hvad der skete efter opholdet på Amtssygehuset:

- B. Ja, men så kommer du hjem lidt, og så kommer du på Kysthospitalet?
- N. Nej altså – jo – så kommer jeg hjem et stykke tid, og jeg har benet i gips. Jeg kan jo ikke rigtig noget. Jeg kan ikke holde ud og lege med nogen. Jeg kan godt sige, at de børn, jeg har leget mest med, det er drenge. For de har altid tid til at vente på mig, og de var ikke bleg for at gå og bære mig, hvis der var noget. Derimod pigerne, de har mere travlt. De gad ikke vente på mig. Men ... jeg synes, jeg havde det rart sådan, men jeg havde altid smerter i benene, og så kom jeg til Kysthospitalet. Så fik jeg lagt i gips der i første omgang. Og så kom jeg til at gå med en bandage.

Nina fortæller videre om Kysthospitalet, der blev en ligeså slem erfaring, som Kamillianerklinikken havde været:

- N. Men det var en forfærdelig afdeling, jeg var på der. De var fire afdelinger, og det var den eneste, hvor hun var så barbarisk.
- B. Ja. Og det var på grund af den sygeplejerske der?
- N. Ja.
- B. Hvad var det nu, hun hed.
- N. Vi kaldte hende Smutter. Hun var så ondskabsfuld ved børnene, så hun skulle faktisk slet ikke have haft lov til at være sådan et sted. Og tænk på .. hun ... altså når vi kunne høre madvognen, den kom ude på gangen, og de begyndte at dele mad ud, sad de fleste og rystede, fordi de vidste godt, at de fik klø, hvis de ikke spiste op. Og hun var ligeglad, og hun rykkede i håret eller i øret, det var hun ligeglad med. Og hun... f.eks. hvis vi nu ikke kunne spise, så madede hun os. Hun holdt sådan armene bag på stolen, og så madede hun os, og hvis hun så jagede skeen for langt ned i munden, så vi kom til at kaste op, jamen så skovlede hun bare brækket op og skovlede ind i munden igen. Hun var et forfærdeligt menneske.

- B. Var der ikke andre på afdelingen end hende, som kunne sige noget?
- N. De var bange for hende alle sammen De turde ikke sige nogen ting. Og det har undret mig mange gange, at ikke engang lægerne, de sagde noget. Det var sådan, når sygeplejeeleverne var i nærheden, og hun begyndte på at råbe op, så kunne vi se på dem, at de rystede. Så jeg ved ikke hvorfor. Og der var en dreng, der lå i gipsskjold – du ved, det var hoften, og så ligger han sådan med benene, og så gips over hans ben, og han græd jo tit af smerter, og så når hun kom, så hev hun ham op af det gibsskjold, så satte hun ham ud i snavsetøjskurven i skyllerummet. Så kunne han stå og skride der. Han faldt i søvn af udmattelse.
- B. Det var dog skrækkeligt!
- N. Ja det lyder forfærdeligt.
- B. Fortalte du dine forældre om det?
- N. Det var først, da jeg kom hjem, at jeg fortalte det. Og så sagde far, hvorfor har du aldrig sagt det. Hvorfor har du ikke skrevet det? Så siger jeg: *"Jeg har skrevet hjem mange gange"*. Men hun sendte aldrig brevene. Og det var jo under krigen i 1940 – 41, der var der jo ikke sådan ... de boede jo i noget, der hed Astrup. Det var jo en hel lang dagsrejse. F.eks. hvis de skulle hjemmefra. Så kunne de ikke komme længere end til Århus, og så skulle de overnatte der og videre til Juelsminde.
- B. Men du fik noget besøg af Ella og Frida?
- N. Ja og af en fætter fra Horsens. Min søster Frida, hun græd dengang, hun så mig. Om det var af glæde eller fordi hun kunne se hvor elendigt, jeg havde det, det ved jeg ikke.
- B. Det har nok været begge dele, tror du ikke? Har du et nært forhold til Frida?
- N. Ja, det har jeg. Vi snakker tit sammen. Jeg synes altid, jeg har haft et godt forhold til hende. Og hende der er 90 år, hende tager jeg ud og besøger med jævne mellemrum, for hun kan ikke komme ud mere.
- B. Jeg får indtryk af, at I har haft et søskendesammenhold?
- N. Ja. Vi har holdt meget sammen alle vi søskende. Altid når vi var samlet, vi havde det bare hyggeligt. Og sådan – jeg glemmer

aldrig, når far sagde: ”Det er alle mine”, sagde han. Nej – så jeg ved ikke hvordan og hvorledes, der var vist en, der havde sagt til far og mor, at hvis Nina skal overleve, så skal I sørge for at få hende hjem. Og så kom jeg så hjem på et tidspunkt. Så var jeg bare hjemme en kort tid. Jeg havde altid smerter i benene, og så kom jeg til Aalborg Sygehus igen, og der fik jeg benet gjort stiv.

- B. Og det kunne jeg forstå, det blev gjort, uden dine forældre fik besked. Det skrev du.
- N. Ja. Far var blevet helt forstyrret over, at de gjorde benet stift og opererede mig uden at give besked. For det må de jo ikke. Forældrene skal jo give tilladelse, men det har de nok ikke regnet med, det var nødvendigt.
- B. Hjalp det så på dine smerter?
- N. Jeg har ikke haft smerter, siden det blev gjort stiv.
- B. Så på den måde var det jo en god ting faktisk?
- N. Ja, men jeg tror nok – ja nu har jeg lige skiftet læge, da jeg kom hertil, men ham, jeg havde før, han kunne ikke tåle at se mig, uden at han siger, hvornår vil du have benet til at bøje.
- B. Er det rigtigt. Kan man godt operere tilbage ...?
- N. Ja, men så siger jeg, *”men ved du hvad, nu har jeg gået på det, siden jeg var 14, med stiv, så synes jeg, når jeg er blevet så gammel ... hvem siger, at jeg kommer til at gå godt. Og så længe jeg kan gå og jeg kan cykle og jeg kan også køre bil og jeg kan danse så.... så synes jeg ikke, jeg vil til at døje med det – ikke når jeg er blevet så gammel”*.
- B. Det kan jeg godt forstå.

Senere i interviewet kommer vi tilbage til oplevelserne på Kysthospitalet flere gange – blandt andet da vi ser på gamle fotografier.

- B. Hvad har det betydet for dit liv med alle de her oplevelser?
- N. Altså ... nu er jeg nok typen ... der har prøvet så mange ting at... at man skal lade være at gå og spekulere over ... for jeg har haft et godt liv med både min mand og børn og mine forældre, men jeg kan godt sige dig, da jeg så i fjernsynet med det der fra

Strandvænget⁴, da var det sådan – altså, at jeg ... jeg kom til at ryste over det. Og så ... jeg kan godt sige dig, at min svigersøn, han har en faster, der bor i Juelsminde, og så engang, hvor jeg var på besøg hos min datter og svigersøn, så siger datteren, mor vi er altså blevet inviteret ned til faster Eva og skal spise. Vil du med, siger hun, ellers bliver vi hjemme. Jamen det vil jeg godt, siger jeg. Da vi havde spist, så siger hun, nu synes jeg, vi skal gå en tur. Og så kan vi gå hen og se kysthospitalet..... Jeg kan godt sige dig, jeg stod uden for det der – da var det jo Tvindskolerne, der havde overtaget det – da kom jeg sådan til at ryste. Og svede. Så siger min datter: Mor her skal vi vist ikke stå, vi må hellere gå... nej ... det var forfærdeligt. Jeg ved ikke hvorfor... hun står her [på fotografiet] hende ... den skrappe – og så den anden. Hun hedder Bangsbo. Plejemoder over dem alle sammen.

*Personale fra
Kysthospitalet*

---

4 En dokumentarudsendelse optaget med skjult kamera fra Strandvænget i Nyborg – en boafdeling for udviklingshæmmede – sendt 13-2-2007 på TV 2. Udsendelsen viste nedværdigende og brutal behandling af voksne med udviklingshandicap.

- B. Og plejemoderen kunne ikke sætte hende på plads?
N. De turde simpelthen ikke.
B. Det er utroligt, at nogle mennesker får sådan en magt..
N. Ja at have sådan en magt! Og der sidder hun så på knæ med ham den lille dreng hun...
B. ja?
N. Her står jeg på krykker. Ja det er ikke mange billeder, jeg har, men det er også lige meget.

*Nina på
Kysthospitalet
ca. 1940-41.*

Senere kommer vi tilbage til spørgsmålet om den lille dreng igen. Da hun for nogle år siden genfandt denne drengs fætter og spurgte til barnet, fik hun at vide, at han var blevet meget sær:

- N. Og så kom jeg til at spørge efter om hans fætter, så siger jeg: *"Lever han endnu"*? Så sagde han: *"Ja det gør han, men hvor han bor, ved [jeg] ikke. Han blev sådan en mærkelig person, ligesom han havde taget skade"*. Så siger jeg: *"Gad vide, om hun har banket ham så voldsomt at .. at det er gået ud over på den måde, det ved man aldrig"*.

- B. Hun slog simpelthen?
- N. Ja – hun baldrede til os, hvis vi ikke lystrede.
- B. Det var på Juelsminde?
- N. Ja. Men hun er død for flere år siden. Min svigersøns faster, som boede der, hun sagde: *"Ja men hun er død for mange år siden"*. Nej – hun sagde også, der var ingen, der savnede hende dernede. Så hun har nok heller ikke været for godt lidt dernede.
- B. Nej, men jeg kan godt forstå, da du så det der fra Strandvænget – det gjorde også stort indtryk på mig ... det er jo ikke alle bosteder, der har en sådan kultur.
- N. Nej.
- B. Men hvordan kan det være, at der nogen steder opstår sådan noget, som jo er ren vold?
- N. Jeg tror, det er nok, hvis der er en person, som er ligeglad med patienterne, den person kan dreje alle andre – og så er de bange for vedkommende. For jeg kunne se der på afdelingen – der var fire afdelinger – de tre havde det bare godt de børn der, men hende der var på den afdeling, jeg var på, hende var de bange for alle.
- B. Hvor mange børn var der på den afdeling, du var på?
- N. Jeg tror – på det de kaldte lillestuen – jeg tror der var 12 inde.
- B. Og det var dem hun var ....
- N. Ja – og så den stue, jeg lå på, jeg kan ikke huske – jeg tror vi var 8 eller 10. Og hun var bare slem ved os alle sammen. Der var en pige, hun var blind. Hun hed Marie, tror jeg, vi kaldte hende Mie. Hun kunne jo ikke fornemme, enten det var dag eller nat. Hun var ikke ret gammel – et par år eller sådan. Hun fik nogle på hovedet, når hun lå og snakkede om natten. Det var da bedre, at hun havde sagt: *"Ved du hvad, nu skal du sove"*.
- B. Selvfølgelig var der nok mere med, at man slog børn på den tid, men jo ikke sådan på den måde hele tiden.
- N. Altså – sådanne steder hvor man – jeg kan dog godt sige, at når nogle er lagt i gips og nogle er opereret .. altså ... jeg forstår da godt, hvis børn de græder. For det er da virkelig pinefuldt.
- B. Ja, det forstår jeg også. Men da du fik ordnet dine ører. Jeg får indtryk af, at du ikke blev bedøvet?

- N. Jo nogen gange – og nogen gange blev jeg ikke. Det kom an på, hvad de skulle gøre.
- B. Men da de f.eks. skulle trække de der søm ud [af knæet]?
- N. Ja der var jeg ikke bedøvet.
- B. Hvordan kan det være?
- N. Det ved jeg ikke.
- B. Det må have gjort afsindig ondt.
- N. Ja – men der var jeg ikke bedøvet.
- B. Det må da have været ren tortur.
- N. Ja men jeg tror ikke, de gik så meget op i det – i sådan småting. Der var bare en ekstra portør til at holde mig. (Nina ler lidt).
- B. Det er frygteligt at tænke på, synes jeg.
- N. Ja. Jo lægen var der, så var der en sygeplejerske og så en portør. De holdt mig begge to. Det var selvfølgelig for, at jeg ikke skulle fare i luften. [Nina ler lidt]. Der var ikke mindre end tre lange søm, der skulle hives ud. Jeg kan prøve at vise dig [Nina viser et langt ar på knæet og mærker af store søm,,,]. Ja, jeg kan ikke prale af, at jeg har flotte ben, siger Nina og ler. Det er ikke så mange år siden, hvor jeg begyndte at gå i lange bukser. Det kom sig af, at en sagde til mig: *”Du kan ikke tillade dig at gå i lange bukser med stiv ben”*.
- B. Hvorfor skulle du ikke kunne det?
- N. Så gik jeg og kom i tanker om – nej ved du hvad – det skal vedkommende da ikke bestemme.
- B. Nej. Hvorfor skulle du ikke kunne tillade dig det? Det forstår jeg slet ikke. Jeg synes, du er nydelig.

Skolegang og venner

Nina skriver om sin skolegang: *”Skolegang blev der ikke noget af for læren ville ikke have mig i skolen fordi jeg var dårlig til at høre og gå, så det blev min far gal over. Jeg får det ikke bedre med benet og er tit ved lægen som til sidst sender mig til Aalborg for om der er noget der kan gøres. Men overlægen der siger jeg skal indlægges på kysthospitalet ved Juelsminde. Heldigvis vidste jeg ikke hvad det var,*

for så havde jeg sikkert stukket af". Efter opholdet på Kysthospitalet kommen Nina hjem:

- B. Men hvad gjorde du så? Så kommer du hjem der som fjortenårig. Og hvad skete der så?
- N. Men altså – så skal jeg jo bare se at få .. at komme lidt til hægterne. Et halvt år før jeg blev konfirmeret, da kom jeg så i skole. Det er også det eneste, jeg har gået i skole.
- B. Et halvt år?
- N. Ja måske et år.
- B. Men der lærte du salmevers og alt, hvad du skulle kunne.
- N. Ja – jeg lærte nu lidt mere, men han var nu ikke så rar, behjælp-som med at undervise – og det undrer ... vi havde jo to rækker borde til den ene klasse og to rækker borde til den næste klasse. Sådan var det jo dengang. Så blev jeg placeret ved den der række, jeg ikke skulle høre sammen med, og jeg kunne jo ikke ret godt høre, hvad han sagde. Da havde jeg jo ikke høreapparat .. og.. det ... jeg er jo blevet opereret et par gange efter, at jeg er blevet voksen. Så ... det har jo så hjulpet mig mere, men det hjalp mig jo ikke dengang. Der var det så sjovt .. for .. det bord, jeg sad ved ... jeg sad alene .. du kender de her gammeldags skoleborde med en pult, og der sad to piger lige overfor mig, og de lyttede jo efter, hvad de andre blev hørt i, og så slog de jo deres bog op. Den kunne de lægge under pulten, og så pegede de derpå, så jeg kunne stå ordret og læse op (Nina ler) .. og det opdagede han aldrig.
- B. (Nina ler fortsat) Nå – det var da flot. Det var da nogle søde piger. De hjalp dig.
- N. Ja, men jeg har haft det godt. Jeg er ikke blevet skubbet til side. Og .. ja så kom tiden jo, hvor jeg skulle konfirmeres, og så .. konfirmanderne står deroppe foran alteret. De skal knæle alle sammen. Jeg gik jo oppe ved præsten det meste af tiden, fordi de havde en datter på min alder, og vi kom sammen. Så en dag så sagde jeg til præsten, *"Ja, jeg tror ikke, at jeg vil konfirmeres, for jeg kan jo ikke knæle der foran alteret"*. *"Ved du hvad, det skal du ikke tage dig af. Du bliver bare stående"*.
- B. Ja. Ja det er klart, sådan nogle tanker har du gjort dig.

- N. Ja – fordi jeg følte mig jo alligevel flov ved at de andre, de kunne knæle, det kunne jeg ikke.
- B. Nej ... hvad havde du egentlig på til konfirmationen?
- N. Hvid kjole, hvid lang kjole.
- B. Syede din mor den selv, eller gik den på tur i familien?
- N. Næ – jeg ved faktisk ikke – det var Fridas kjole, jeg havde på. Den gang var det jo med at ..
- B. Ja det gik videre i familien.

Hjemme efter hospitalsophold og den første plads

- N. Så efterhånden, så gik tiden jo derhjemme og sådan. Jeg tror sådan, det der var mest problem for mor, det var, at hun vidste ikke, hvad der skulle blive af mig, og hvad de skulle sætte mig til – for...
- B. Næ – for de andre kom jo ud og tjene?
- N. Ja – og jeg er også opereret i ryggen ....de vidste jo godt, at de ikke kunne sætte mig til alt.
- B. Er du også opereret i ryggen?
- N. Ja.
- B. Hvornår blev du det?
- N. Det kan jeg ikke lige huske. Det var efter, jeg var blevet voksen.
- B. Var det også tuberkulosen?
- N. Nej, det var mere, at benet var sat skævt sammen, og så går det jo ud over ryggen.
- B. Og så opererede man dig i ryggen?
- N. Ja.
- B. Det er klart, din mor har været bange for – overhovedet – hvad skulle du, når du ikke kunne komme ud og tjene, ikke?
- N. Ja ... men jeg har været fars og mors store problem. Det kan jeg godt sige. Mor har grædt mange tårer over mig. "*Hvad skal der blive af dig*", siger hun så. Men jeg synes så, efter at jeg så var blevet konfirmeret og sådan begyndte at komme lidt ud, så synes jeg, at jeg har haft det godt og ... jeg havde en god kemi imellem dem, jeg færdedes imellem. Og ... jeg fik så en plads

også på et tidspunkt .. og det var på Villestrup Gods. Og det var sådan ... ham tjenerchaufføren, eller hvad skal vi kalde dem, han kom ind til mor i forretningen én dag og spurgte, om ikke han kunne ... om ikke hun kunne undvære mig, for de manglede lige en reserve barnepige indtil ... de havde jo fået en lille datter deroppe ... og så inden barnepigen, hun kom fra Norge, om jeg så ikke lige kunne afløse hende, indtil hun kom ... det vidste mor jo ikke og så videre, men ... hun var jo bekymret for mig ... hun vidste jo ikke, om jeg kunne udføre det arbejde der, men enden blev, at jeg kom derned, og det gik udmærket, og så... dengang så barnepigen skulle komme, så personalet ... vi sad i køkkenet og spiste, der var et hjørne til personalet ... og så siger jeg til ham, han hed Egon, *"Ja, så er det altså det sidste måltid, jeg får her i dag, for jeg rejser jo nu". "Vil du da gerne blive"?* Og jeg svarede *"Jeg synes, det er herligt her"*. Så forsvandt han. Så gik der ikke ret lang tid. Så kom fru. Så siger hun: *"Har du lyst til at blive"?* Så blev jeg lidt flov, for jeg vidste ikke, hvad jeg skulle sige. *"Det kunne jeg da godt tænke mig, men hvad skal jeg lave? "Jamen så skal du være tjenerstuepige"*. Servere for herskaber og for gæster, når der var gæster. Så siger jeg: *"Men jeg har jo ikke forstand på vin eller .. hvordan det bliver"*. *"Ok, det kan Egon lære dig"*, siger de så. Og så – jeg blev dernede. Jeg var der næsten to år. Og jeg fik da lært at dække flotte middagsborde og hvordan og hvorledes, det fungerede sådan et sted. Det er jo ikke bare sådan ...

- B. Du kunne godt klare det med at bære ind?
- N. Ja, ja .. Og så var der jo det, hvis der var store selskaber, så var Egon der jo til og servere vin og så videre, for der var ingen mad, der kommer på bordet, vi skal servere hver en bid på bakke og tallerken. Og så var det sjov. Engang der var stort jagtselskab og serveret til frokosten der. Der var mægtigt ... alle de folk der sad rundt om bordet. Og godsejeren, ham skulle vi altid servere til først. Og så da jeg står og skal til at servere for ham, så rykker han mig sådan hen til sig, og så slår han på sit glas. Så blev der jo ro. Så sagde han: *"Kan I lige være stille et øjeblik"*. Ja, ja men det skulle de nok. Så siger han: *"Jeg har sådan en*

sød pige her, men hun er dårlig til at høre. Så hvis I vil hende noget, eller I forlanger noget, eller, så bedes I venligst tale højt, ellers skal I ikke forvente at få det". (Nina ler). Han sagde det sådan så sjovt. De tog meget hensyn til mig. Og så engang, da de skulle til Store Heddinge til hendes forældre, så spørger hun efter, om ikke godt jeg ville være med, for hun havde opdaget, at når jeg ordnede pigens tøj. Det var altid så pænt vasket og strøget og ordnet. *"Jo det ville jeg da godt"*. Så siger jeg, men hvad så med – jeg kan ikke huske, hvad hun hed – barnepigen? Nej, hun skulle ikke med. Og det blev heller ikke kommenteret. Og så da vi står ude i borggården og skal ind i bilen med kuffert og det hele ... chaufføren der, han havde lagt kufferten ind, så siger godsejeren: *"Der er ingen, der sætter sig ind i bilen, før Nina har set, hvor hun kan sidde med hende ben"*. *"Nej, nej"*, siger fru. Hun skulle nok blive ude (Nina ler).

- B. Han har da været en god mand ikke?
- N. Og så skulle jeg jo så prøve mig frem, hvor jeg kunne sidde med benet. Nå, men det var sådan en gammel bil, de kørte i, og så kunne jeg sidde bag godsejeren, og der kunne jeg ... der var god plads ved hans side – så kunne jeg være der. Jeg synes, det var pænt.
- B. Ja det var det, meget.
- N. Sjovt nok var jeg i går ved at rydde op i nogle papirer. Så fandt jeg det her ... jeg kan vise dig.
Det var den der [bil] med kalesche.
- B. Og der var du i to år. Hvad gjorde du så efter de to år?
- N. Så prøvede jeg jo nogle andre steder .. sådan men jeg har aldrig fundet mig bedre tilpas end på Villestrup. Der havde jeg det rigtig godt. Jeg blev ikke overanstrengt, og.. en dag, så kom fru. så sagde hun: *"Jeg kan så godt lide, når du går – du er altid ren og pæn og gør det pænt"*. Så jeg kunne næsten ikke få bedre anbefaling. Jeg har da også en anbefaling endnu.
- B. Det var næsten synd, du holdt op?
- N. Ja – men det var nok fordi jeg tænkte, at jeg måtte prøve noget andet. Sådan er man somme tider lidt fjollet.
- B. Jo – du har jo også været ung.

Ungdom, forelskelse og ægteskab

- B. Men hvornår mødte du så din mand?
- N. Ja – det var omkring .. [19]52.
- B. Hvor mødte du ham?
- N. Jeg var til fest deroppe på kroen ... i Astrup – og ... ja han var da ikke mere end 16 år, men altså .. men som sagt, jeg var også ældre end ham, men det var jo lige meget.
- B. Ja – hvor meget var du ældre end ham?
- N. Fire, knap nok. Jamen men jeg var jo utrolig glad for ham, og vi blev ved at holde sammen. Men det ... ja det lyder jo lidt ondt – så vi cyklede jo så en tur sammen hjem til hans forældre. Og ... jeg blev da taget pænt imod. Der var ikke noget i vejen ... men den gang at ... så gangen efter at han var hjemme hos moderen, så siger han *"Var det ikke en sød pige, jeg havde med?"*. *"Joo"* – siger hans mor så. *"Kunne du ikke have fundet en, der ikke var stivbenet"*. (Nina ler lidt). Så blev min mand så gal, at han gik og smækkede døren i, og så var han ikke hjemme i lang tid, så måtte hun jo til at sende bud efter ham. Men sjov nok, jeg havde jo et utrolig godt forhold til dem. Men.. jamen, jeg tror da ikke, det var ondt ment – det var bare – hun har nok ment, at jeg kunne ikke noget.
- B. Nej ... hun har måske også været lidt forskrækket over aldersforskellen? For det var lidt mere usædvanlig den gang, at kvinden var ældre end manden.
- N. Ja .. ja. Ellers ved jeg ikke sådan ... De var utrolig søde ved mig, så jeg har ikke noget at klage over.
- B. Hvornår blev I så gift? Hvad år blev I gift?
- N. [19]54.
- B. Hvor boede I så?
- N. Ja.. vi .. Vi boede så et halvt år hjemme på min fars ejendom. Der var beboelse. Og så flyttede vi til noget, der ligger oppe ved Birkelse. Og jeg tror, vi boede der i en ti år eller sådan. Jeg kan ikke blive ved at huske det.
- B. Hvad var det, I boede i – var det ..

- N. Det var et hus, vi købte. Og det synes jeg da, det var fint dengang, for da var der jo ikke meget med – sådan – jeg havde ingen arbejde. Og manden han var smed. Han blev smed oppe i Åbybro. Så han cyklede jo så på arbejde hver dag.
- B. Og så kom børnene lidt efter lidt?
- N. Ja, ja og så – ja så kom han til at arbejde på Grønland i kulminen. Som smed. Ja – før den tid blev han så indkaldt som soldat og var inde i 18 måneder. Og så blev han indkaldt, jeg tror tre eller fire gange derefter. Og det var han jo efterhånden ved at være godt træet af, for han kunne jo ikke ret godt passe hans arbejde. Vi vidste aldrig, hvornår han blev indkaldt, fordi han var oppe i rangklassen, og så – og så var der en, der sagde til ham: *"Tag og meld dig til hjemmeværnet, så bliver du slettet af lægdsrullen"*, for det gjorde man, og så hørte han heller ikke mere til ... så ... nogen gange var han jo ude som hjemmeværnsmand, men det kunne han jo selv bestemme.
- B. Ja, det var lidt mere overskueligt, men hvornår var han på Grønland? Der var du ikke med?
- N. Nej. Det var .. [19]57 eller sådan noget.
- B. Det var jo kort efter, at du var blevet gift.
- N. Ja – men der måtte jeg jo til at skrive efter ham. Da havde jeg jo drengen der. Da var han sådan cirka et år eller halvandet.⁵ Han græd sig i søvn hver eneste aften, og han ville hverken spise eller sove eller drikke. Han var rigtig ... sådan – og det eneste – han kunne godt sige noget – men han snakkede aldrig et ord, uden at han siger: "Kommer far aldrig". Så en dag, jeg havde været ved lægen, så siger lægen til mig: *"Ved du hvad, hvis du vil have, at din dreng, han skal overleve, så sørger du for at få fat i din mand, for ellers dør drengen for dig"*.
- B. Han savnede sin far så meget?
- N. Ja .. det skrev jeg til ham og så én dag, jeg stod udenfor i haven der, og jeg stod med drengen i hånden, så ser jeg en taxa, der kommer kørende op ad stien, og ... jeg kunne ikke lige se,

---

5 Det er lidt usikkert, hvor gammel drengen var, men han kunne i hvert fald tale.

hvem det var. Det var for langt væk, men da de så kom helt op til huset, så kunne jeg se, det var manden. Så.. da han steg ud af bilen – så – han var kørt fra lufthavnen i Aalborg – og så da han kom ud af bilen, så sætter han sig på knæ og tager drengen i hånden. Så siger han *"Dav lille ven"*. *"Dav"* siger drengen. *"Er du min far?"*. Ja, det var han. *"Nå"*, sagde han, *"så vil jeg hen og lege"*. Så så vi ikke mere til drengen. Så var der heller ikke noget i vejen med ham. Så hurtigt! Ja, det lyder underligt, men det er rigtigt.

- B. Ja – men det tror jeg da på.
- N. Jeg synes godt nok – det...
- B. Var det jeres første barn?
- N. Nej – Birgitte og Karin var de første – drengen, Niels Christian var nummer tre, og så kom Hanne. Nej det har ikke altid været lige sjov...
- B. Næh – du må da have følt dig noget alene med det ansvar med den lille dreng?
- N. Ja. Og dengang var der jo ikke noget, der hed telefon og sådan – man havde ikke noget rigtig....
- B. Det må da have taget tid at få de breve op på Grønland.
- N. Ja. Det gjorde det også. Ja, det er såmænd ikke så længe siden, jeg sad med brevet, jeg havde fået fra Grønland og lige sådan fra militæret. Han var 18 mdr. i Itzehoe som soldat, så jeg har også været alene.
- B. Du har været meget alene. Så er det jo godt, at du har kunnet gå hjemme. Har du fået det til at løbe rundt økonomisk? Han tjente godt?
- N. Jeg synes aldrig, jeg har manglet noget – sådan – men jeg er nok typen – jamen du bruger ikke flere penge, end du har. Jeg har aldrig været typen, der har regning. Og det har jeg heller ikke nu.

Nina fortæller, at hendes mand tog ud og spille til fester:

- N. Ja – og min mand tog jo også ud og spille – ja til fester.
- B. Hvad spillede han?

- N. Han spillede el-orgel eller tromme. Men var han sammen med nogen, der spillede, så var det på tromme. Så når han havde været ude at spille sådan en aften og natten med, jeg kunne jo altid fornemme, når han var på trapperne. Jeg kunne jo se, når lyskeglen kom i carporten. Så lavede jeg en tår kaffe. Så sad vi og snakkede lidt, og så spillede han lidt for mig, inden vi gik i seng.
- B. Åh, hvor hyggeligt!
- N. Ler lidt. Jeg har aldrig kunnet spille, men de tre af pigerne, de kan, hvis de gider.

II. Temaer i Ninas fortælling

Fortæller og erindring

Når man samlæser de nedskrevne erindringer og interviewet udkrystalliseres en række temaer, hvor barnets angst og ensomhed og den voksnes eftertanke over livsforløbet brydes. Fortælleren er den modne kvinde, der ser tilbage på sit liv, men barnets stemme dukker op i de passager, der står mest levende i beretningen. Erindringen fortæller om faktuelle forhold, men det egentlige indhold er relationelle aspekter, som de blev oplevet af Nina. Det handler om menneskers forholden sig til hinanden og til fortælleren. Det handler også om voksnes forhold til børn, om professionalitet på godt og ondt og om synet på mennesker med handicap. Det er indefraperspektivet, det selvoplevede, erindringen set i nutidens lys, der lægges frem, men med tekstlige glimt af de fortidige oplevelser og forståelser. Nogle historier gentages – f.eks. historien om legen med Hans. Det opfatter jeg som fortællinger, der har gjort særligt indtryk, men også som historier, der handler om ondskab og godhed, længsel efter det almindelige barneliv og barnets forsøg på at leve livet trods de restriktioner, sygdom og institutionsophold betyder.

Tema: Solidaritet og forståelse

Beretningen om Nina Knudsens hjem er præget af solidaritet og moden forståelse af de vilkår, som var hendes forældres: *"Min barn-dom var jo nok som mine forældre kunne give mig"*, skriver Nina. Hun fortæller, at forældrene kunne være ret bestemte, og at der ikke var noget med at være ude om aftenen: *"Vi måtte ikke have lov til at rende og strejfe, og vi skulle opføre os pænt, når vi var ude mellem andre. Så..."* [...] *"Jeg synes, far og mor de var gode ved os, men vi havde vores pligter. Der var ikke noget, der hed, at vi skulle rende og føjte på gaden om aftenen eller noget, vi havde vores..."* Der var med andre ord klare regler og pligter i hjemmet, som børnene skulle følge. At klare sig selv økonomisk, og at sørge for, at ens børn opførte sig godt, var det, der karakteriserede en "ordentlig" landbofamilie på den tid. At det måske for børnene ind imellem blev oplevet som et snærende bånd antydes i de halvt fuldendte sætninger: *"Så ...", "vi havde vores..."*, som hurtigt efterfølges af det solidariske og forstående udsagn: *"Nej altså – jeg synes, vi havde det meget hyggeligt sådan..."*. *"Var det et glad hjem?"*, spørger jeg senere. *"Det var... – ja og vi sang meget – altså mor og far var ret bestemte. Vi havde sådan, at vi hyggede os, vi sang og dansede"*, svarede Nina. Senere fortæller Nina, at hendes mor helst så, at børnene opholdt sig i hjemmet, og at det først var som ung kvinde, hun kunne bevæge sig mere frit blandt andre.

Stoltheden over at familien kunne klare sig selv og stoltheden over, at forældrene havde arbejde, er et gennemgående tema: *"Nej, vi har aldrig manglet noget derhjemme"*, svarer Nina, da jeg spørger, hvordan pengene har kunnet slå til med de mange børn i hjemmet. Forståelsen for nødvendigheden af at arbejde meget, og stoltheden over, at faderen altid *havde* arbejde skinner igennem fortællingen. Denne forståelse får et særligt perspektiv i den følgende del af fortællingen, som handler om de mange sygehusophold, Nina var igennem og hendes fortælling om det umulige i, at forældrene kunne komme og besøge hende på sygehuset. På trods af det vilkår viste familien stor omsorg for hende. Søskende besøgte hende under sygehusopholdene, og det var også søskende, som råbte vagt i gevær, da de

opdagede, hvordan søsteren blev behandlet på Kamillianerklinikken. Deres beretning fik faderen til at træde i karakter, men han fik løbende hjælp af lokale kræfter som præsten og lægen, der ydede omsorg og bistod familien på forskellig vis i forhold til Ninas sygdom. Her har det givet spillet ind, at familien blev betragtet som ”ordentlig” og arbejdsom med styr på både økonomi og opdragelse.

Tema: Hygiejne

At være ren og pæn var en af de ting en ”ordentlig” familie kunne kendes på. Var børnene rene i tøjet og var den personlige hygiejne god, var familien at regne blandt de anstændige og arbejdsomme borgere. Vi hører om, hvordan Ninas mor spuler hende i gården efter uheldet med kloakrenden, og at Nina efterfølgende kom i bad, vi hører om tøjvask og om, hvordan Nina bliver rost af godsejerfruen for den måde, hun holder barnets og sit eget tøj på. Som et modstykke til dette billede af ”ordentlighed” optræder nonnernes hygiejniske ligegladhed på Kamillianerklinikken. Det, at de ikke opretholdt de hygiejniske forskrifter for sygepleje, har givet fået den lokale læge til at gribe ind. Søsteren Signe prøver at opretholde det hygiejniske niveau ved hver dag at tage ind og besøge Nina og sørge for, at hun selv og hendes tøj blev vasket, og at hun fik rent tøj på. I fortællingen står de uhygiejniske og onde nonner som et modstykke til den probre og gode søster.

Tema: Afmagt, ensomhed og overgreb

Barnets afmagt og ensomhed beskrives både under trygge og utrygge forhold. Ensomheden, når Nina lå syg i hjemmet og søskende legede udenfor, var af en anden karakter end den ensomhed, hun oplevede under hospitalsindlæggelserne. *”Det var ikke ret tit at mor og far besøgte mig, men Signe kom når hun havde fri. Når jeg længtes efter min mor og græd over det, kunne sygeplejersken godt tage mig op og sidde lidt med mig for at trøste mig. Jeg er kun 8 år, og på det tidspunkt havde jeg været hjemmefra i over 3 år”*, fortæller Nina om opholdet på Amtssygehuset i Aalborg. På Kamillianerklinikken var

der ingen, som holdt om barnet og trøstede. Der fandt hun trøsten på gangen gemt bag et varmerør ved radiatoren. Hun gemte sig for verden og trak sig ind i sig selv. Hvor det på Kamillianerklinikken var usethed, mangel på empati og udskælden, der stod frem, var det på Kysthospitalet en enkelt persons rædselsregime, som står i fokus. Børnene rystede af skræk, når madvognen – og tvangsmadningen – nærmede sig: *"Og hun... f.eks. hvis vi nu ikke kunne spise, så madede hun os. Hun holdt sådan armene bag på stolen, og så madede hun os, og hvis hun så jagede skeen for langt ned i munden, så vi kom til at kaste op, jamen så skovlede hun bare brækket op og skovlede ind i munden igen. Hun var et forfærdeligt menneske"*. Skæld ud og slag hørte til dagens orden. Det mest belastende var måske, at børnene oplevede, at de ansvarlige voksne så, hvordan det var fat, men ikke turde gribe ind. Men også selve behandlingen var generelt uforudsigelig og belastende. Det var ikke altid, børn blev bedøvet, når deres behandling krævede lægelige indgreb. Af og til blev de holdt fast under indgrebet. Afmagten i sådanne situationer er stor. Nina beskriver gentagne gange, hvordan hun prøvede at komme fri, når hun blev holdt, fordi eksempelvis de indopererede søm i hendes knæ skulle fjernes.

Tema: Onde og gode

Fortællingens hovedtema er forholdet mellem ondskab og godhed.

De onde er nonnerne på Kamillianerklinikken, der lader et lille barn ligge alene med smerter og angst, der ikke tager vare på hygiejnen, som skælder ud og forlanger maden spist op. *Den onde* er afdelingssygeplejersken på Kysthospitalet, der slår og tvangsmader børnene og fører et regime, ingen tør undsige.

De gode er de søskende, som besøger hende på hospitalet, forældre der griber ind, da de forstår, hvordan hun bliver behandlet, den lokale præst, der underviser hende og hjemmets læge, der håndfast får barnet overflyttet fra Kamillianerklinikken til Amtssygehuset i Aalborg. De gode er også drengene, som leger med hende, pigerne der hjælper hende i skolen, portøren som bærer hende væk fra nonnerne og personalet på Amtssygehuset. De gode er senere tjeneren

og godsejerparret, som tager hånd om hende ved hendes ansættelse på godset og hendes mand, som forsvarer valget af hende overfor sin mor.

De gode er dem, der viser sympati og empati. Betegnende er en lille erindring, som Nina efterfølgende fortæller i telefonen⁶: *"Engang efter jeg var udkrevet fra Juelsminde skulle jeg til undersøgelse. Det var i 1941 eller 43. Vi skulle overnatte i Århus og så hjem med tog. Min mor lukker døren op til kupeen, og jeg stod der på mine krykker. Min mor spurgte, om jeg kunne få lov at sidde ned. En dame, der sad i kupeen svarede, at alle pladser var optaget. Så hun kunne godt skrubbe af. Men der sad fire tyske soldater i kupeen. Den ene rejste sig op og lod mig sidde. Da vi kom til bestemmelsesstedet, tog han mig på armene og bar mig op i ankomsthallen. Det var pænt af ham. De var jo mennesker ligesom vi andre".* De gode i Ninas optik er dem, der handler menneskeligt, selvom de måske som tyskerne var forhadte af den danske befolkning.

Fortællingen om de onde og gode handler om, hvem der ser en som person, finder en værdifuld og tager en i forsvar. Det stive ben og den dårlige hørelse står som noget, der hele tiden bliver taget stilling til. Kan man arbejde med et stift ben og med dårlig hørelse? Er man noget værd som svigerdatter med de handicap? Kan man være noget værd på trods af et stift ben, en svag ryg og en dårlig hørelse? "De gode" i fortællingen forsvarer retten til at blive set og påskønnet som en værdifuld person på trods af den legemlige skrøbelighed: *"Var det ikke en sød pige, jeg havde med?"*, spurgte Ninas kommende mand sin mor. *"Joo"* – siger hans mor så. *"Kunne du ikke have fundet en, der ikke var stivbenet"*. (Nina ler lidt). *"Så blev min mand så gal, at han gik og smækkede døren i, og så var han ikke hjemme i lang tid, så måtte hun jo til at sende bud efter ham"*.

Professionelt må Ninas historie få os til at overveje, hvorfor der opstår faglige kulturer som den på Kamillianerklinikken og Kysthospitalet samtidig med, at helt andre og mere empatiske kulturer fungerer på steder som Terndrup Sygehus, Amtshospitalet i Aalborg og de øvrige afdelinger på Kysthospitalet. Det har ikke alene noget

---

6 Nina Knudsen – telefonsamtale 5-4-07

at gøre med ledelse og ledelsesstil, men også om individuel magt, modmagt og moral. Tør vi som fagpersoner sige fra, når vi bliver vidne til overgreb på udsatte mennesker, der er afhængig af andres hjælp, eller lukker vi – som læger og sygeplejersker gjorde det på en bestemt afdeling på Kysthospitalet – øjne og ører, når vi bliver vidne til, at en fagperson forvalter sit ansvarsområde inhumant?

Tema: Tålsom eftertanke

Gentagne gange i interviewet fremhæver Nina, at hun på trods af den svære barndom har haft et godt liv. Familien fylder meget i det billede. Forældre og søskende og senere mand og børn. Taknemmelighed overfor den godhed, hun har mødt og som omhyggelig bliver forklaret. Det, at godheden fremhæves som noget særligt, viser, at den ikke er forventet. Godheden var der på trods af hendes sygdom og øjeblikkelige vilkår. Det er som i eventyret om den onde stedmor (her repræsenteret ved nonnerne og ”Smitter”) og den gode fe (her repræsenteret ved familien og lokale kræfter i gode positioner, klassemæssigt højt placeret), der kom og befriede det mishandlede barn. Det lille fortabte barn kom hjem til sidst – og fik sit eget hjem som voksen. Hun fik ikke uddannelse og arbejde, men hun lærte trods ringe skolegang at læse og skrive, og hun fik sit eget hjem og var hjemmegående husmor. Her i alderdommen virker hun tilfreds med tilværelsen, taknemmelig overfor børnene og med mere selvtillid, end fortællingen ellers bærer præg af: *”Ja, jeg kan ikke prale af, at jeg har flotte ben, siger Nina og ler. Det er ikke så mange år siden, hvor jeg begyndte at gå i lange bukser. Det kom sig af, at en sagde til mig: ”Du kan ikke tillade dig at gå i lange bukser med stiv ben”. Så gik jeg og kom i tanker om – nej ved du hvad – det skal vedkommende da ikke bestemme.*

At tingene alligevel ikke er glemt, men sidder i kroppen ses af Ninas fortælling om sin reaktion, da hun senere som voksen genså Kysthospitalet, og da hun så glimt at nedværdigende behandling på en afdeling for voksne udviklingshæmmede i TV. Selv om intellektet prøver at forstå, så sidder oplevelserne i kroppen. Kroppen husker både smerten, ensomheden, afmagten, godheden og ondskaben.

Måske netop derfor betragter Nina i dag tilværelsen som en gave, hun er glad for på sin egne beskedne og lidt selvudslettende måde.

*Nina på
Kysthospitalet
1941.*

III. At befinde sig i et grænseland

Hvor meget sygdom skal der til, hvor mange funktionsnedsættelser, før man som enkeltperson får en identitet som et menneske med handicap? Nina Knudsens erindring kan læses som et stadig kamp om grænsesættelse mellem normalitet og afvigelse, mellem handicap set som udelukkesgrund og handicap set som et inkluderet vilkår. Nina udelukkes i lange perioder fra skolen på grund af sin hørenedsættelse, men hun inkluderes i konfirmationsfællesskabet på trods af det stive ben, som ikke kan knæle. Hun vurderes i første omgang af svigermoderen som mindre værdifuld, men fremhæves af godsejerfamilien som særlig egnet. Hun opgives af nonnerne, men reddes af familien, lægen og personalet på Amtssygehuset i Aalborg. Hun mishandles på Kysthospitalet, igen træder familien til som redningsplanke.

For den, der befinder sig på en tids og kulturs konstruerede grænse mellem "normalitet" og "afvigelse" må fortællingen om de andre handle om forsvar og angreb. Det er ofrene, der må forsvare sig mod umenneskelighed og overgreb. De, der hjælper til med forsvaret, fremstår som fortællingens helte. For os, der læser fortællingen er den egentlige helt Nina, som med styrke, mod og ukuelighed har levet sit liv.

Kamillianerklinikken i Ålborg

Henning Eriksen

I 1946, da jeg var 7 år, kom jeg igen til øjenundersøgelse. Det var med henblik på, at jeg kunne blive opereret på højre øje og få noget syn igen. Jeg blev også straks indlagt.

I Ålborg var alt øjenpleje henvist til privathospital. Det var Kamillianerklinikken, der påtog sig pleje af de patienter, byens øjenlæger og ørelæger lod indlægge der. Det var de indlæggende læger, der selv udførte behandlingerne og operationerne.

Kamillianerklinikken blev drevet af en katolsk klosterorden. Jeg vil tro, det må have været Karmelitterordenen, der drev klinikken. Den orden har sygepleje som et af sine specialer.

Navnet kan så være en forvanskning, som vi gjorde os skyldige i?

Klinikken var skarpt opdelt i en kvindeafdeling og en mandsafdeling. Så skarp var opdelingen, at de to afdelinger lå hvert sit sted i Ålborg.

Mandsafdelingen

Mandsafdelingen lå på Kastevej ude i den vestlige del af byen. Den var omgivet af fabrikker. Lige ved siden af lå en møllerivirksomhed. Maskinerne kørte både dag og nat. Når vi kom i nærheden af den, kunne vi høre durret af disse evigt kørende maskiner. I nærheden lå en papirfabrik. Den var blevet sprængt i luften under krigen. Nu var den under genopbygning.

De lyde, vi kunne høre fra den, var lyde forårsaget af, at det nu var en byggeplads.

Den største virksomhed i klinikkens nærhed var dog C. V. Obels tobaksfabrik. Lydene fra den var egentlig kun fabriksfløjten. Vi lagde

især mærke til den om eftermiddagen, når fløjten angav arbejdstidens ophør. Så vrimlede folk ud fra fabrikken i store stimer og Kastetvej blev en kort tid fuld af cykler, indtil arbejderne var spredt. Det var meget anderledes end det, jeg var vandt til hjemmefra.

Mandsafdelingen var en bygning i 3 etager. Den lå i en have, der dengang forekom mig at være stor. Her var vi nede, når vejr og helbred tillod det. Vores udfoldelser blev noget begrænset af, at vi kun måtte færdes på havens gange. I buskadserne måtte vi ikke komme, og græsset på plænerne måtte ikke betrædes.

I haven var et paradisæbletræ. En dag blev frugterne plukket og indsamlet til oparbejdning i klinikkens køkken. Dengang udnyttede man virkelig alle ressourcer, der var tilgængelige. De oppegående patienter blev bedt om at hjælpe til. Det ville man jo nok ikke gøre i vore dage. Jeg deltog dog ikke selv i indsamlingen af æblerne, for jeg var på det tidspunkt syg.

Til anlægget hørte også en katolsk kirke. Det var jo praktisk, når klinikken først og fremmest blev passet af munke. Men vi fik aldrig lov at komme ind i denne kirke. Vi var patienter. De gjorde aldrig noget forsøg på at påvirke os religiøst.

Selve klinikken lå på første og anden sal. På første sal, hvor jeg lå, var der 9 værelser. De var i forskellige størrelser. F.eks. var stue 7 en enestue. Jeg lå på stue 3. Her var der plads til 6 patienter. Der var også en opholdsstue og et konsultationslokale samt en operationsstue til brug for Ålborgs praktiserende øjen- og ørelæger.

Det var oprindelig kun munke, der forestod sygeplejen på mandsafdelingen. Tilsvarende var det nonner, der udførte denne på kvindesafdelingen. Munkene kom hovedsagelig fra Tyskland.

Krigen havde imidlertid taldet svært i munkenes antal. Da jeg var indlagt på klinikken, havde man derfor været nødt til at ansætte 2 danske kvindelige sygeplejersker til at assistere munkene. Munkene var ældre mænd. De talte et noget gebrokkent dansk. Men de var meget flinke. De danske sygeplejersker husker jeg som ret bestemte damer. Men de kunne også være meget flinke.

Det var en af byens praktiserende øjenlæger, der havde indlagt mig. Han hed Kint. Det var også ham og hans søn, som også var øjen-

læge, der opererede mig og tilså mig, medens jeg var på klinikken. Øjenlægerne kom på klinikken hen på formiddagen. Undersøgelserne foregik i deres konsultationslokale på klinikken, for de patienter, der var oppegående.

Gangpigerne

Klinikken havde ansat et antal gangpiger, som det hed dengang. Idag ville vi nok kalde dem rengøringsassistenter. De gjorde rent og udførte andet forefaldende praktisk arbejde. En af disse piger hed Signe. Hun kom fra Blenstrup. Det var en stor betryggelse for især mine forældre at vide, at der var en omkring mig, de kendte fra deres lokalmiljø. Jeg tror såmænd også, at Signe påtog sig rollen som min særlige beskytter, nu da vi var bysbørn.

Der var andre gangpiger. Nogen af dem var flygtninge. En af dem hjalp os på stue 3 om morgenen. Hun var en meget sød pige. Hun elskede børn. Hendes sprog var desværre ret så gebrokkent. Det hæmmede naturligvis kontakten med os. Men jeg var nu også selv fuld af forbehold overfor hende. Hjemme fra vidste jeg jo, at flygtninge skulle man ikke befatte sig med. Det holdt jeg mig efterrettelig. Det var synd for hende. Det levner ikke mig megen ære. Det er noget af det, jeg ikke er så glad for at mindes.

Opholdet

Mit ophold på klinikken kom til at vare i 2 måneder. Det var ret længe. Først var der den store egentlige operation. Da jeg var kommet mig nogenlunde efter den, stødte der almindelig sygdom til. Da den var forbi, skulle jeg opereres igen for en efterstær. Så først blev jeg sendt hjem.

Jeg husker tiden på klinikken som en spændende tid. Jeg var dengang en meget livlig knægt, der havde meget let ved at charmere de voksne. Jeg manglede bestemt ikke selvtillid dengang. I de to måneder, jeg var på klinikken, holdt jeg stædиг fast ved min dialekt. Jeg talte lige så uforfalsket himmerlandsk, da jeg kom hjem, som

da jeg blev indlagt, selv om jeg hele tiden var omgivet af folk, der talte rigsdansk (fint).

De første par dage på klinikken var hårde nok. Jeg blev opereret allerede dagen efter, jeg var blevet indlagt. Min far besøgte mig dagen efter, jeg var blevet opereret. Han kunne fortælle hjemme, at jeg var meget ked af det og græd hele tiden. Da min mor besøgte mig nogle dage senere, var jeg oppegående og allerede ved godt mod. Det blev jeg ved med at være resten af mit ophold på klinikken.

Besøg og venner

Der var besøgstid hver dag et par timer om eftermiddagen. Kom de besøgende tilrejsende, fik de lov at være der lidt længere. Jeg fik ikke besøg hver dag. Der var 21 kilometer ud til vort sted. Der gik ikke så mange rutebiler om dagen. Rutebilbilletter var ret dyre. Så var der jo alt det derhjemme, der også skulle passes. Jeg tror ikke, jeg var ked af det. Sådan var det bare. Det var dem, der boede i Ålborg, der fik besøg hver dag. Men de var forkælede bysbørn. Det var min absolutte overbevisning.

Patienterne kom og gik. Men jeg og to andre drenge, som lå på samme stue som mig, blev. De voksne havde mange forskellige øjensygdomme. Det kunne være opståede betændelser eller arbejdsulykker og mange andre ting. Mange af de børn, der var indlagt, var indlagt, fordi de skelede. De skulle have en lille operation for at få det skelende øje på plads. De var der ikke ret mange dage.

På min stue var vi som nævnt 3 drenge, som kom til at tilbringe meget lang tid sammen på klinikken. Hvad der egentlig var i vejen med dem gik aldrig op for mig. Det interesserede mig nok heller ikke så meget. Den ene hed Flemming. Han var jævnaldrende med mig. Han kom fra et af Ålborgs arbejderkvarterer. Han var på klinikken, da jeg kom. Han var der stadig, da jeg rejste. Den anden hed Orla. Han var 10 år og altså den store af os 3. Han kom fra en gård nede fra Hals i Vendsyssel. Han talte lidt vendelbomål, hvilket jeg syntes var et noget mærkeligt sprog. Han var heller ikke kommet hjem, da jeg blev udskrevet.

Jeg modtog 4 år senere et brev fra Orla. Da var der flyttet folk fra Blenstrup ned til hans hjemegn. Igennem dem fik han min adresse. Det var jo imponerende, at han kunne huske mig så længe efter. Jeg fik desværre aldrig skrevet til ham igen, for på det tidspunkt var nedtællingen begyndt til, at jeg skulle på Refsnæsskolen. Jeg havde derfor ligesom andre ting at bekymre mig om.

I de syges tjeneste

Kamillianerklinikken, Sankt-Joseph-søstrene
og Kysthospitalet i Juelsminde

Edith Mandrup Rønn

Nina Knudsens og Henning Eriksens erindringer må føre til mange spørgsmål hos læseren. Hvordan kunne man eksempelvis behandle det lille alvorligt syge barn, Nina, som hun blev behandlet? Hvad var det i tiden og (hospitals)kulturen, der fik forældre til langt hen ad vejen at acceptere, at børn udsattes for lidelser ud over, hvad børnenes sygdom i sig selv skulle belaste dem med? Det kan ikke afklares i dette lille supplement til Birgit Kirkebæks temaindføring, der klart viser os noget om den ”kroppens erindring”, som Ninas historie er et eksempel på, men vi kan forsøge helt konkret at fortælle en lille smule om de klinikker, der er tale om. Som udgangspunkt for en mere intens fordybelse rådes læseren til at anvende de herunder nævnte hjemmesider og litteraturlisten.

Vi kan af de to erindringer se, at man ikke kan affærdige børnenes oplevelse af hospitalsopholdet som ”bare” en følge af tidens hospitalskultur(er) eller den generelle autoritetstro over for sundhedsvæsenet. Oplevelserne er først og fremmest en følge af mødet mellem mennesker, mellem læger og plejepersonale som repræsentanter for de herskende syn på sundhedsvæsenets opgaver og børnene/forældrene på (måske to?) andre sider. Men sundhedsfaggrupper, forældre og børn er ikke bare repræsentanter for forskellige interesser og forskellige syn på pligter over samfundet og menneskene – de er hver især belastet eller beriget af forskellige menneskelige egenskaber og forskellige evner med hensyn til behandling, pleje og kommunikation. Og vigtigst af alt: børnene har forskellige sygdomme,

og både børn og forældre har hver deres egen særlige portion af håb og frygt.

1930-erne og 40-ernes sygdomme og sygehusvæsenet

I 1930-erne og 40-erne, hvor frykten for smitsomme sygdomme som tuberkulose, difteritis, meningitis, skarlagensfeber m.fl., med rette var stor, var det ikke ualmindeligt, at børn var indlagt på hospital i meget lang tid. Foruden de kendte infektionssygdomme var der såvel en professionel som en folkelig opfattelse af en eller flere sygdomme i kirtlerne, som svækkede børnene især efter de nævnte infektionssygdomme. Man sagde derfor om nogle af de langtidsindlagte børn, at de var indlagt på grund af ”kirtler”¹

I 1932 startede en reorganisering af det danske sygehusvæsen, der først og fremmest stilede imod at få oprettet centralsygehuse i alle landets amter med mindst både medicinske og kirurgiske afdelinger samt røntgenafdeling. Planerne blev gennemført i løbet af de næste ca. 10 år, og resultatet blev i mange tilfælde en yderligere specialisering. Men som det var tilfældet inden for det sociale område måtte man erkende, at hospitalernes opgaver var så omfattende, at udgifterne for amter og kommuner nogle steder var så store, at det blev nødvendigt med statsstøtte. Et kommissionsarbejde førte til ”Lov om sygehusvæsenet af 27. februar 1946”, hvorefter staten skulle støtte

---

1 Forf. har fra to undersøgelser på den jyske vestkyst i 1981 eksempler på personer født i 1920-erne, der oplyste, at de som børn var indlagt flere uger på hospital: ”på grund af kirtler”. De vidste ikke mange år senere, hvad udtrykket dækkede over, men den ene var indlagt på et tuberkulosesanatorium. Forf.s nu afdøde mand lå i 1939 over 2 måneder på Næstved Sygehus først med skarlagensfeber, der betød isolation (og kun forældrebesøg en gang om uden for en glasvæg) og, efter den kalkulerede smittefarlige periode, med ”kirtler”. Hverken barn eller forældre fik nogen oplysning om, hvad det var for ”kirtler”, der var tale om. Moderen fortalte mange år senere om sin sorg over at vide så lidt om sønnens sygdom, men man spurgte ikke, stolede bare på, at ”lægerne ved jo nok bedst, hvordan den skal behandles”. Journalerne eksisterer ikke længere, hvilket i øvrigt er tilfældet for mange af de almindelige provinshospitalers vedkommende.

sygehusdriften (men ikke sygehusbyggeriet). Den stærke forankring i kommuner og amter var dog stadig til stede, men man kan nok konkludere, at netop denne lov blev starten på nedlæggelsen af de forholdsvis talrige katolske hospitaler. Nogle havde dog, som vi skal se, vist sig effektive med hensyn til at oprette specielle og meget anerkendte specialafdelinger, og disse sygehuse kunne indgå i det offentlige sygehusvæsen, hvorved deres nedlæggelse udsattes nogle årtier. De fleste katolske hospitaler overlevede dog ikke længere end til 1960-erne og 1970-erne, men i hospitalsbygningerne foregår flere steder stadig omsorgs- og plejefunktioner, som leder tanken hen på de oprindelige hospitaler.

De katolske hospitaler

Fra 1875 til 1940 oprettedes der i Danmark 22 katolske hospitaler eller klinikker. I tidsrummet mellem 1937 og 1946, som er den periode m.h.t. Kamillianerklinikken, der er aktuel her, eksisterede disse klinikker endnu. De fleste var drevet af Sankt-Joseph-søstre. Der var Sankt Joseph-hospitaler i både København, Fredericia, Århus, Randers, Horsens, Odense, Aalborg, Esbjerg, Spangsbjerg og Nykøbing F. Af andre nonneordener var Elisabeth-søstre, Visdommens døtre, Maria-søstre, Hedvig-søstre og Elisabethanerinder repræsenteret. Den eneste munkeorden, der havde/har sygepleje som kald, er kamillianerne.

Fagligt var der næppe i 1930-erne og 40-erne større forskel på personalets kompetencer på de offentlige og de private hospitaler. Men der var en stor og afgørende forskel på plejepersonalets motivation. Hvor de fleste sygeplejersker på de offentlige sygehuse havde valgt sygeplejen som erhverv, som en måde for en kvinde at forsørge sig selv på, så var den (eller burde den) for nonnerne og munkene i sygeplejen være en gerning, et kald. Det samme var i øvrigt tilfældet for de folkekirkeligt tilknyttede diakonisser. Diakonissebevægelsen startede i Danmark i 1867, og det er næppe en tilfældighed, at de to formodet uselviske plejegrupper, nonner/munke og diakonisser/diakoner vandt indpas i Danmark på næsten samme tid. Det var netop i sidste tredjedel af 1800-tallet, at den naturvidenskabelige

sygdomsforståelse i særlig grad ”kæmpede” med et religiøst betinget sygdomssyn. Selve kaldstanken har for kamillianernes vedkommende sin rod i Lukasevangeliets 10. kapitel, hvor der fortælles om den barmhjertige samaritan.² ”Dienen ist unser Beruf” er det motto, man bruger i dag iflg. ordenens officielle hjemmeside.³

Kamillianerordenen er en munkeorden, som blev stiftet i 1591 i Rom. Stifteren var en soldat, Kamillus von Lellis, der havde haft en eventyrlig karriere, der udmundende i, at han blev såret og kom på et ”Hospital for de uhelbredelige”, hvor han oplevede megen elendighed. Han besluttede sig til at tjene de syge, som Jesus tjente dem, og stiftede derfor den munkeorden, der som den eneste munkeorden har sygepleje som sin hovedopgave.⁴

Kamillianerklinikken blev oprettet som en klinik for mænd med øjen-, øre-, næse- og halssygdomme den 1. marts 1901. At den kun var for mænd var indlysende, for naturligvis måtte munkene ikke pleje kvinder. Det varede derfor ikke længe, før man både på klinikken og i byen blev interesseret i at få nonner til at pleje kvinderne, og i 1902 oprettede man et mindre hospital som supplement til mændenes hospital. I de første par år måtte kvindehospitalet skifte adresse et par gange, men fra 1905 kunne man i villa ”Fjordlyst” på Kastetvej oprette Kamillianerklinikkens Kvindeafdeling”. I 1915 købte man yderligere en villa, og det må have været noget besværligt, at man på kvindeafdelingen ofte måtte flytte patienter fra den ene villa til den anden. Samtidig betjente lægerne begge klinikker, som altså på dette tidspunkt lå tre forskellige steder, og man måtte flytte instrumenter

---

2 I 1992-oversættelsen af Bibelen står der i vers 8-9: ”Og når I kommer til en by, og man tager imod jer, spis så, hvad der sættes frem for jer. Helbred de syge i byen og sig til dem: Guds rige er kommet nær til jer.” Det drejede sig altså om: ”Helbred de syge og tal om Gud”, men i protestantiske lande som Danmark har man tydeligvis bevidst nedtonet det missionerende af frygt for at komme i konflikt med folkekirken.

3 Mottoet oversættes nok bedst til: ”at tjene er vor opgave

4 Af og til er kamillianerne blevet forvekslet med karmeliterne. Denne tiggermunke- og nonneorden blev indstiftet af pilgrimme på Karmels bjerg i Palæstina i 1100-tallet. I løbet af 1200-tallet blev forholdene i Det hellige Land imidlertid umulige, og man flygtede til Europa og oprettede munke- og nonneklostre.

fra det ene til det andet sted, når man opererede. I 1929 kunne man endelig indvi et nyt og større kvindehospital drevet af nonner, men det fik først fra 1957 navnet *Sankt Josefs Hospital*, og samarbejdet med Kamillianerklinikken fungerede stadig. På begge hospitalsafdelinger udvidede man med nye specialafdelinger, og pladsmanglen syntes at accelerere op imod de perioder i 1937 og 1946, hvor Nina Knudsen og Henning Eriksen var indlagt. De to har altså begge været indlagt på Kamillianerklinikken i Aalborg, men med noget forskellige oplevelser af indlæggelsen. Nina Knudsen var meget syg, så syg, at hun forekommer at være opgivet, mens Henning Eriksen ikke har været så fysisk svækket, da problemet ”kun” var hans øjne, og han var blevet indlagt netop for at udnytte den ekspertise på øjenlægeområdet, der var på Kamillianerklinikken. Overlæge Peter Kindt betjente begge afdelinger af klinikken og desuden har han også været ansat på det offentlige sygehus i Aalborg. Øre-, næse- og halsoperationer foregik ligesom øjenoperationerne på skift mellem afdelingerne, og det var også her de samme personer, der opererede.

Kysthospitalet i Juelsminde

Som ved byggeriet af andre store hospitaler og institutioner i Danmark omkring år 1900 var der først mange spekulationer omkring en placering, der dels var helbredsmæssigt forsvarlig og dels var mulig, fordi grunden var tilgængelig og prismæssigt overkommelig⁵. De planer man diskutererede sidst i 1890-erne omfattede bl.a. et ”sommersanatorium”, hvor svagelige børn og børn med lettere former for kirtelsyge kunne blive indlagt et stykke tid af rekreative og hygiejniske grunde. Det ville så kunne aflaste Refsnæs (oprettet 1875), men lederen her, professor Schepelern, gjorde kommissionen opmærksom på, at pladsmangelen på Refsnæs nu var så stor, at det var bedre at bygge et helårssanatorium. Hospitalet blev bygget i 1901-02 og blev udvidet i 1907 og flere gange i 1930-erne, hvor der bl.a. i 1930-32 for ”Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse” blev opført

---

5 Om placeringsproblemer vedr. institutioner se f.eks. Kirkebæk 1993 og Mandrup Rønn 1996.

en afdeling for voksne patienter. I 1942 overtog den nævnte forening hospitalet, og det blev herefter i nogle år officielt kaldt ”Hospitalet for kirurgisk Tuberkulose ved Juelsminde” eller ”Nationalforeningens Hospital pr. Juelsminde” (1943-1975). I nogle år var hospitalet udlejet til Københavns Kommune, og det betyder bl.a., at man kan finde patientjournaler fra 1965-1975 i Københavns Stadsarkiv.

De nedlagte hospitalers skæbne

På Kamillianerklinikken har i dag et hospice og et palliativt team til huse: ”Kamillianergårdens Hospice”. Man kan sige, at det må være i pagt med det tidligere motto, men diskussionerne stod faktisk på i ganske mange år. På et tidspunkt udtalte socialdirektøren f.eks., at man ikke ønskede ”dødshospitaler” i Aalborg, for ingen ønskede at blive indlagt et sådan sted.⁶ Desuden findes nogle ældreboliger, og det samme er tilfældet på Sankt Josephs Hospital. Kysthospitalets bygninger har haft en endnu mere omskiftende skæbne. Efter at hospitalet var nedlagt, købte Tvind-skolerne stedet i 1977. Efter skolernes nedtur overtog et konsortium bygningerne, og der er nu luksusboliger på det smukke kystnære område.

Barn på hospital i 1937-1946

Særlig Ninas oplevelser må ryste en nutidig mor eller far, der har prøvet at have et barn på hospitalet og selv at være der det meste af dagen og følge med i alt, hvad der skete. Det er karakteristisk for både Ninas og Hennings beretninger, at de egentlig ikke fortæller meget om, hvad de fejlede – faktisk har deres forældre næppe heller fået så god information.

Ninas oplevelser med søstre er forbavsende derved, at man fornemmer stor slaphed omkring hygiejnen. Noget som ellers var i højsædet i 1930-erne. På Kysthospitalet fik man f.eks. allerede i perioden 1937-1942 fotoceller på toiletterne, så vandet begyndte at løbe af sig selv, så børnene huskede håndvasken! Når man sammen-

---

6 Se artikel af Aksel Wehner på hospiceforums hjemmeside.

holder det med Ninas forhold, må man nok konkludere, at ikke alene har der været menneskelige svigt, men der har sikkert også været umulige forhold for personalet! (En måske lidt for ironisk parentes: man har måske fundet sig i det, da man jo havde et kald og ikke et lønarbejde?) Men Nina har været så heldig at have en familie, der ikke var mere autoritetstro, end at man turde gribe ind. Det var ikke alle, der havde det. Under researchen til litteraturlistens artikel om døde børn på institutionen Ribelund 1907-1963, fandt jeg mange breve fra forældre, der var præget af en forbløffende tro på, at autoriteterne ”nok vidste hvad de gjorde” og derfor altid gjorde det, der var bedst for børnene. Der drejede det sig om børn, der var indlagt på grund af åndssvaghed, men de *døde* af infektionssygdomme.

Indtil 1920-erne døde en usædvanlig høj procentdel af børnene, men i de sidste år faldt procenten markant. Men den samme autoritetstro, som fik forældrene til at give afkald på deres børn til det, ”der var bedst for dem”: institutionsopholdet, præger takkebrevene til institutionen efter børnenes død.

Ninas ophold på det ellers så hygiejniske kysthospital har en lille krølle. En tidligere administrator fra hospitalet har skrevet en artikel, som han kalder ”Kysthospitalet ved Juelsminde. Historie og nekrolog.” Artiklen bærer tydeligt præg af, at den er skrevet af en tidligere ansat. Bl.a. skriver han om nogle fyringer og personaleudskiftninger, og om fyringen af en sygeplejerske i 1941 står der, at hun efter at have været ansat på børneafdelingen i 20 år (fik sin afsked) ”med omgående virkning på grund af nogle påfaldende og mærkelige drillier over for sygeplejersken, og der skete det tragiske, at hun kort efter tog livet af sig.” Med Ninas erindringer in mente kan man nok spørge sig selv, om det var børnene, der ”drillede” sygeplejersken – f.eks. ved at kaste op? Problemet med litteratur skrevet af personale kan af og til virke meget åbenlyst, hvad det gør i netop denne artikel, der ellers er usædvanlig grundig og informativ vedrørende hospitalets tidlige administrative historie. Men vi må aldrig i børnenes hospitalshistorie mangle den vigtigste parts udsagn: patientens.

Intet nok så grundigt kendskab til lægelige og administrative forhold kan fortælle os noget om et barns *oplevelse* af at være patient.

Litteratur:

Birgit Kirkebæks temaindføring og Nina Knudsen og Henning Eriksens erindringer her i tidsskriftet forudsættes læst før ovenstående artikel.

Bibelen. Den Hellige Skrifs Kanoniske Bøger (2206/1992).

Dyrkjøb, Aage (1977): Kysthospitalet ved Juelsminde. Historie og nekrolog. I:

Tidsskrift for danske sygehuse, sept.

Gyldendals DVDLeksikon. *Den Store Danske Encyklopædi*.

Kirkebæk, Birgit (1993): *Da de åndssvage blev farlige*. Socpol.

Knudsen, Chr. (red.)(1962): *Det danske Sygehusvæsen I-II*. Dyvaag og Jeppesens Forlag.

Malchau, Susanne (2003): Sankt Josephs hospitalerne i Danmark 1875-1990. I: *Bibliotek for Læger*.

Rønn, Edith Mandrup (1997): Den befriende død. Døden på anstalt 1907-1963. I: *Folk og Kultur*.

Rønn, Edith Mandrup (1996): *De fattige i ånden. Essays om kultur, normalitet og ufornuft*.

Museum Tusculanum.

Artikler fra *Aalborg Stiftstidende*:

09.07.1950: Hvor livet standses af den røde havemur....

26.07.1981: Aalborg er det eneste sted i landet, hvor Sct.Joseph. Søstrene stadig ejer og driver hospital.

14.05.1989: Syv søstre er de sidste i Aalborg

09.09.1989: Fødselsdag holdt i skyggen af den truende lukning.

31.05.1990: Sct.Joseph fik 60 gode år i Aalborg.

02.11.1990: Dolmer, Per: Hospitalsvirke forbi.

17.03.1991: Sct. Joseph Parken til livets efterår.

08.10.1997: Vejen banet for et hospice på Kamillianergården-

19.09.1998: Hospice åbner midt i marts.

Tak til Juelsminde-Klækning Lokalarkiv og til lokalbibliotekar Tove Michelsen, Aalborg Bibliotek, for hjælp til hurtig fremskaffelse af nogle af de lokalhistoriske artikler.

Relevante hjemmesider:

<http://www.doncamillo.de/>

http://www.sanktjosephsoestrene.dk/Danmark/sankt_joseph_sostrenes_historie_danmark.htm

<http://www.hospiceforum.dk/ref.aspx?id=843>

Mit ophold på et katolsk børnehjem i Slagelse i 1950

Eva D. Rønsbro

Da jeg var omkring 5-6 år gammel blev min mor indlagt på et sanatorium i Haslev p.g.a. en konstateret tuberkulose. Hun var indlagt i ca. 1½ år og far og jeg (jeg er enebarn) besøgte min mor hver weekend.

Far og jeg gik hver lørdag og søndag til Slagelse station og tog toget til Haslev, og derfra gik vi til sanatoriet. Jeg kan endnu mærke *min* hånd i min fars varme og stærke hånd, og jo nærmere vi kom sanatoriet, des kraftigere holdt vi hinanden i hånden for: Var mor nu oppegående, eller lå hun i sengen. Det betød så forfærdelig meget for far og mig, at mor var i bedring. Var hun oppegående vidste jeg, at hjemturen ville blive god, men var hun sengeliggende, ville den blive trist.

Så snart jeg fik øje på sanatoriet, som forekom enormt stort, løb jeg så hurtigt mine ben kunne bære mig, for var mor oppe, ville hun stå ved vinduet eller nede ved døren og gensynsglæden (fra begges side) kan slet ikke beskrives. Jeg havde et fast tag i min mor hele den dag. Kunne hun klare at gå en tur i parken, var det lykken.

Stod hun ikke i vinduet eller i døren, blev benene ret tunge på vej mod hendes sygestue eller liggehallen. Af to onder var liggehallen dog den bedste, for der var vi udendørs og fri for den tunge og karakteristiske lugt af hospital og medikamenter.

På katolsk børnehjem

Det har selvfølgelig været meget hårdt for min far at skulle passe hus, have, arbejde og et barn og så hver weekend tage på sygebesøg, og

på et tidspunkt må det bare have været for meget, for i hvert fald kom jeg på ”aflastning ” i en måned på et katolsk børnehjem i Slagelse. Resten af vores meget lille familie var bosiddende i Jylland og kunne ikke bare træde hjælpende til.

Jeg kan ikke erindre på hvilken måde, mine forældre fortalte mig, at jeg skulle være på det børnehjem og hvor længe, men jeg kan huske min ankomst, som var en lørdag i det tidlige efterår.

Far havde i den ene hånd min lille kuffert og i den anden min hånd, og da vi trådte ind ad lågen og bevægede os over imod den store brune bygning, blev jeg meget beklemt og nægtede at flytte mine ben. Min far måtte bruge alle sine overtalelsesevner for at få mig til at gå videre. Vi blev modtaget af forstanderinden og derefter vist rundt på børnehjemmet for til sidst at ende på den sovestue, hvor jeg skulle bo den næste måned. Sovestuen bestod af tre køjesenge, og jeg blev tildelt en underkøje. Min far havde orienteret børnehjemmet om, at det var meget vigtigt, at jeg blev vækket kl.3.00 om natten og fulgt på toilettet, da jeg ellers ville gøre sengen våd. Blev vækningen overholdt, var der ingen problemer med nattevæderi.

Det var virkelig noget af en omvæltning at komme fra et varmt, trygt og omsorgsfuldt hjem til det kolde og upersonlige ”hjem”, der var ledet af nonner ikklædt lange sorte kjoler og sort/hvid hovedbeklædning. Jeg husker måltiderne ved det lange bord, hvor vi børn skulle være helt stille og dårligt turde kigge på hinanden. Formastede vi os til at grine, mærkede vi straks et fast greb i nakken af en hård hånd. Disciplin var nøgleordet og ro, renlighed og regelmæssighed var meget vigtigt. Natten til søndag efter min ankomst, blev jeg ikke vækket og vågnede derfor ved 5- tiden, fordi jeg havde gjort sengen våd. Jeg blev helt panikslagen og skyndte mig at hive det våde sengetøj af og gemte det i et skab. Jeg fandt noget rent sengetøj, som jeg nødtørftigt fik lagt på, og jeg ventede så bare på, at klokken skulle blive 6.30 og de skæld ud, jeg vidste ville komme.

Ved morgenbordet kunne jeg ikke få en bid ned, for hvornår kom de skæld ud? Ikke én af nonnerne sagde noget, og da vi nåede middag var jeg (naivt) helt overbevist om, at ingen havde opdaget, at min seng var våd. Om eftermiddagen (søndag) stod vi alle ude i gården

på en lang række, spændte og forventningsfulde, for søndag var det tradition, at der blev uddelt et æble, pære eller appelsin. Vi stod der og skulle holde ud i vores små forklæder, så en nonne kunne lade et stykke frugt falde ned i forklædet, og så var det med at finde et rigtig godt sted, hvor frugten kunne nydes. Da turen kom til mig, gik nonnen forbi, kiggede end ikke på mig, men lod et æble falde ned i min sidemands forklæde. Jeg troede, det var en fejl og ventede på, hun skulle komme tilbage. Hun *kom* tilbage – for at fortælle mig, at da jeg havde gjort sengen våd om natten, kunne jeg selvfølgelig ikke tilkomme noget frugt.

Der stod jeg, dybt ulykkelig og grædende. Jeg styrtede ind på min sovestue og gemte mig i et hjørne, og der fandt de mig, da vi skulle spise til aften. Jeg ville meget hellere have haft en lussing, for det andet gjorde så forfærdelig ondt i sjælen. Den måned, jeg opholdt mig på børnehjemmet, blev den længste måned i mit liv.

Den episode kom til at fylde alt for meget, så meget at jeg ikke husker de søde og venlige nonner (de må da have været der). Først mange år senere fortalte jeg mine forældre om episoden (tror at jeg ubevist har villet skåne dem) og de reagerede da også prompte ved at sige: *"Havde vi vist det, var du blevet hentet hjem lige med det samme"*.

Jeg kommer hjemmefra

Henning Eriksen

Min næstældste bror Jørn var også svagsynet. Han var født i 1934. Hans skoletid faldt altså nogenlunde sammen med Besættelsestiden. Under besættelsen var Refsnæsskolen beslaglagt af besættelsesmagten. Som følge af det, var skolen lukket og eleverne sendt hjem i en længere periode.

Det var muligvis årsagen til, at min bror først kom på Refsnæsskolen, da han havde afsluttet sin skolegang i Blenstrup og var blevet konfirmeret. Han kom på Refsnæsskolen i sommeren 1948. Det foregik yderst uddramatisk og i bedste forståelse med alle.

Refsnæsskolens pres

Anderledes skulle det gå med mig. Jeg havde mine problemer med at følge med i skolen. Refsnæsskolen blev tid efter anden nævnt som en mulighed for mig. Men det tog jeg mig ikke særlig meget af. Mine forældres og derfor også min holdning var, at jeg først skulle på Refsnæsskolen, når jeg var blevet konfirmeret, ligesom Jørn.

Det var der åbenbart andre, der havde en anden mening om. Da Jørn først var kommet af sted, begyndte presset mod mine forældre for at få mig på Refsnæsskolen, for alvor.

Mine forsvarere

Mine forældre ville ikke vide af det. De mente, at børn nu engang havde bedst af at være hjemme hos deres forældre. Refsnæsskolens ledelse og med dem efterhånden alle andre myndighedspersoner mente, at eftersom jeg ikke kunne klare mig i skolen derhjemme,

måtte jeg bringes hen til det sted, hvor de underviste blinde børn – altså Refsnæsskolen. Mine forældre mente på deres side, at jeg nok havde brug for hjælp i skolen. Men at man i stedet for at tage børn fra deres forældre og anbringe dem på en kostskole burde yde børnene hjælpen ude i den skole, hvor børnene nu engang gik. Det blev dog af myndighedspersonerne anset for ren tåbesnak.

Mine forældre var uden at vide det meget moderne i deres synspunkter. Desværre for dem, var de lidt for tidlig ude med disse tanker. Midt i tresserne begyndte forældre til blinde elever og psykologer i skøn forening at sige nogenlunde det samme. De brugte naturligvis andre ord. De var meget mere velformulerede. De kendte mere rigtige begreber og fremmedord, når de argumenterede, end mine forældre gjorde. Men substansen var den samme. Børn skulle blive hos deres forældre, så længe de var børn. De skulle hjælpes, så de kunne gå i den lokale skole.

Jeg har lært et par ting af den historie. For det første er det ikke ligegyldigt, hvornår rigtige ting siges. Tiden skal ligesom være moden for at forstå, at det er de rigtige ting, der bliver sagt. For det andet, har veluddannede folk meget lettere ved at trænge igennem med deres nye idéer, end fattige, uuddannede husmandsfolk havde, der sagde de samme ting. Sådan var det dengang, og sådan er det sandsynligvis i dag.

Presset øges

Presset voksede i de næste 2 år. Der kom en masse fine mennesker på besøg hos os. De ville tale om, at jeg skulle på Refsnæsskolen. Det var rigtig utrygt, når de kom, medens de snakkede og såmænd også efter, de var gået igen. Mine forældre blev ved deres. Myndighederne blev også ved deres. Min far var en meget stædig mand. Han kæmpede virkelig for det, han troede var rigtigt. Men han havde ikke nogen vinderchance i den sag. I denne sag havde begge parter ret. Men de havde det set ud fra hver sit ståsted. Refsnæsskolens folk var alle lærere. De så først og fremmest sagen ud fra et lærersynspunkt. Jeg klarede mig dårlig i skolen der hjemme. Det var set fra deres synspunkt det afgørende.

Lærersynspunktet var dengang det eneste accepterede – i al fald, når det gjaldt handicappede børn. Andre synspunkter var utidigt føleri fra forældrenes side og altså pjat. Klarede vi os ikke godt i skolen, klarede vi os heller ikke godt i livet i det hele taget. Det var lærernes mening. Den blev efterlevet til punkt og prikke.

Mine forældres synspunkt nød dengang ingen anseelse i de bestemte kredse. Det har da heldigvis ændret sig. Jeg blev ikke spurgt om, hvad jeg selv mente. Men jeg var jo nok enig med mine forældre. Jeg oplevede ikke just skolen som et så attraktivt sted at være, at jeg, for at komme til at gå i en bedre skole, ville opgive min tilværelse derhjemme, som jeg var så glad for.

Storskriftsbogen

Lidt hjælp fik vi da. En dag kom der en stor tyk bog med posten. Det var en læsebog med storskrift. Den skulle jeg benytte til at opøve min læsefærdighed ved at læse i den. Jeg ved ikke, hvad det var for en bog. Jeg har aldrig set den andre steder. Jeg tror, den kom fra Refsnæsskolen. Men det kan jeg ikke være sikker på. Jeg har aldrig set den benyttet der i den tid, jeg var på denne skole. Folk med så lille en synsrest, som jeg havde, blev på Refsnæsskolen sat til at lære punktskrift. Bogen er gået tabt. Det er en skam.

Bogen var imidlertid velegnet. Bogstaverne havde en passende størrelse og tydelighed – nærmest som halvstore overskrifter i aviserne. En af historierne i bogen hed: ”Musene i Rynkeby præstegård”. Den fyldte, kan jeg huske, 50 sider. Det siger vel lidt om størrelsen af skrift og bog.

Den bog skulle jeg læse i. Det tilfaldt min mor at læse med mig. Det gjorde vi ofte, syntes jeg. Men det var nok ikke tilfældet. Min mor havde mange andre gøremål end at læse med mig. De kunne ikke forsømmes. Jeg var ikke særlig glad for at læse overhovedet. Det havde så lille en relevans for mig. Jeg ville meget hellere lege eller til nød hjælpe til med arbejdet på vort sted, når jeg havde fri fra skole. Det ville jeg hellere end at læse. Jeg pjækkede derfor, når jeg kunne komme til det. Min mor havde så mange andre opgaver og var også ofte syg, så mine læsetimer har hun oplevet som en yderligere

belastning. Den tog hun sig dog på, eftersom hun godt kunne indse nytten af at jeg kunne læse.

Nederlaget

I 1950 tog presset mod mine forældre for at få mig på Refsnæsskolen yderligere til. Sagen gik nu til børneværnet. Den sommer husker jeg som endog meget utryg. Der skete en masse omkring mig, jeg ikke begreb. Mange fine menneskers besøg. Jeg vidste, hvad det handlede om. Jeg turde derfor ikke spørge mine forældre og få ordentlig besked. Jeg frygtede for udfaldet af den kamp, jeg tydelig følte, nu var inde i en afgørende fase.

Jeg var måske også bange for med mine spørgsmål at gøre mine forældre yderligere ulykkelige. For de vidste også godt, hvor det bar hen. Min far lod, som om sagen ikke var afgjort. Min mors formaninger fik en anden ordlyd. Nu blev de altid indledt med ordene: ”Når du kommer derover”.

Det var en rigtig ulykkelig sommer. Det er ikke rart som voksen ikke at vide sig købt eller solgt. Det er det altså heller ikke for en 11 år gammel knægt. Jeg var glad for at være hjemme, hvor jeg var kendt med alting. Jeg havde ikke megen fidus til Refsnæsskolen. Det havde mine forældre heller ikke. Så vidste ingen af os endda, hvad der ventede mig på Refsnæsskolen det første år, jeg var der.

Lige før sommerferien blev far, mor og jeg indkaldt til et møde på det ny og fine kæmnerkontor, der var blevet bygget i Blenstrup året før. Vi ankom på cykel – også jeg. Det var min fars måde at vise disse myndighedspersoner, at jeg slet ikke behøvede at komme på blindeskole. Vi kom ind i et lokale, hvor der stod et langt bord. Ved det bord sad en gruppe mennesker, som hilste pænt på mine forældre. Ved enden af bordet sad der en mand, som talte fint, og som førte ordet.

Vi fik plads ved bordet. Min far blev spurgt om, hvorfor han mente, at jeg ikke skulle på Refsnæsskolen nu. Det forklarede han så på sit himmerlandske, så godt han kunne. Min mor blev også spurgt. Hun kunne kun sige, at hun syntes, at jeg burde blive hjemme nogle år endnu. Jeg blev ikke spurgt. Hvorfor jeg i det hele taget skulle med,

ved jeg ikke. Men de har vel haft et ønske om at se den person, hvis skæbne forhandlingerne drejede sig om.

Der var ingen, der forklarede mig, hvad det var for en forsamling, vi var til møde med. Men det har nok været Børneværnet i Blenstrup/Gerding kommune. Den mand, der sad for bordenden, har så været dommeren i Terndrup.

Tre uger efter dette møde – altså midt i juli måned – kom så afgørelsen. Posten kom en dejlig sommerdag med et anbefalet brev. Jeg kunne ikke holde stemningen ud inde i stuen, da brevet blev afleveret og åbnet. Jeg gik derfor ud på gårdspladsen og satte mig der. Lidt efter kom min mor ud til mig. Det er den eneste gang, jeg har set hende græde. Men det gjorde hun. Hun var fuld af skyldfølelser. Det var ikke hendes eller min fars skyld, at jeg nu skulle af sted. Det vidste jeg udmærket. Da jeg også selv var meget beklemt ved situationen, fik jeg det ikke sagt. Vi var heller ikke sådan vandt til at tale sammen om særlig dybe emner.

Det nederlag havde især min far svært ved at komme over. Jeg tror, at det resten af hans liv forblev som en uforløst bitterhed i ham. Begge mine forældre var i lang tid derefter imod Refsnæsskolen og alt hvad den var. Det gav mig loyalitetsproblemer. Jeg kunne ikke være illoyal overfor mine forældre. Men jeg kunne heller ikke i det lange løb forblive negativ overfor Refsnæsskolen. Den skole, hvor jeg tilbragte det meste af min tid de næste 4 år, og hvor jeg også med tiden kom til at holde af at være.

Femten år senere var jeg valgt ind i DBS.s repræsentantskab. Det år blev der på det lukkede møde, som vi holdt efter det årlige åbne repræsentantskabsmøde, behandlet et forslag, der var til høring om en helt ny struktur for Refsnæsskolen. På dette møde blev det oplyst, at der var skolepligt for blinde børn. De skulle undervises på Refsnæsskolen. I et enkelt tilfælde havde børneværnet været inddraget i sagen. Man havde givet forældrene valget mellem selv at aflevere barnet på skolen eller lade det afhente ved politiets foranstaltning. Det var underligt at sidde og høre på dette og vide, at det ene tilfælde handlede om mig. Men jeg sagde ikke noget om det. Jeg var ung og meget ny i denne forsamling. Men myndighederne havde altså været parat til at gå til yderligheder for at få mig på Refsnæsskolen.

Mellemtid

Tiden der fulgte var en underlig mellemtid. Den kom til at vare i knap to måneder. Mine forældre valgte fornuftigvis selv at aflevere mig på Refsnæsskolen. Da sommerferien var forbi, skulle jeg ikke som mine kammerater møde i skolen. Det var jeg ikke ligefrem ked af. Men jeg var meget ked af, at jeg ikke vidste, hvad der skulle ske mig. Når min søster kom med forslag til planer for ting, vi skulle gøre i fremtiden, måtte jeg jo sige, at det var ikke godt at vide, om jeg kunne være med til det.

Da min bror skulle til Refsnæs kom der en lang liste over alt det tøj, han skulle have med sig. Det var noget af en udskrivning for vores mindrebemidlede familie. Da han så to år efter blev overflyttet til Blindeinstituttet i København, inddrog Refsnæsskolen uden videre alt dette tøj. Det problem havde jeg ikke. Jeg fik ikke en stump tøj med mig hjemmefra ud over det, jeg gik i naturligvis. Om kommunen havde betalt, eller Refsnæsskolen affandt sig med, at som forholdene var, kunne de ikke forvente, at mine forældre ville give mig noget som helst med, ved jeg ikke. Det skal siges, at jeg ikke fik ubehageligheder på Refsnæsskolen af den grund.

Så oprandt den sidste dag hjemme. Det var 3. September 1950. Den dag var grusom. Det var meget svært at være en tapper dreng den dag. Men det måtte jeg jo være. Brød jeg først sammen, vidste jeg godt, at så ville mine forældre måske også gøre det. Det ville jeg for alt i verden ikke opleve.

Der var normalt skrappe restriktioner for, hvor længe min søster måtte læse højt for mig. Men den dag husker jeg, at hun næsten læste hele tiden. Vi læste en rigtig kriminalroman. Den første af slagsen, jeg har læst. Det var vel også på den måde, det var lettest for os alle at komme gennem dagen. Men det var nu svært at lægge sig til at sove den aften og vide, at næste nat lå jeg et helt andet sted. Og tillige at vide, at mine forældre var lige så kede af det som jeg.

Rejsen til Refsnæsskolen

Så kom afrejsedagen 4. September 1950. Det var min far, der fulgte mig til Refsnæs. Vi tog til Skørping ret tidlig om morgenen. Der var dengang tre timers togrejse fra Ålborg til Århus. Færgeren fra Århus til Kalundborg sejlede kl.12,00.

Selve færgeturen var det mest spændende på turen. Dengang lagde færgen ind ved Samsø. Den lagde bi ved Tunø. Det var spændende at stå oppe på promenadedækket og se livet på havnepladsen, medens færgerne lå i Kolby Kås. Det var endnu mere spændende at stå nede på vogndækket og se postbåden fra Tunø komme tøffende hen til skibet. Se hvordan besætningen i båden, der gyngede i Kattegats bølger, løftede passagererne op. De blev så grebet af to matroser på færgen og af dem løftet ind på skibet.

Vi ankom til Kalundborg kl.16,00. Så skulle vi finde en rutebil, der kørte ud til Refsnæsskolen. Den fandt vi. Den havde endestation ude ved Kysthospitalet. Vi kørte ikke ret langt, før vi skulle af. Vi kom ind i et stort hus. Der blev vi vist ind på et kontor, hvor forstanderen tog imod os.

Med min viden om den strid, der havde været, var det underligt at opleve, at både min far og forstanderen lod som ingenting og talte pænt til hinanden.

Så blev vi vist op til Plejemor på Østskolen. Kort efter blev jeg vist ned i de små drenges legestue, medens min far talte med Plejemor.

I legestuen var jeg rigtig fortabt. Der var en hoben små unger, der for rundt og larmede, så det var ganske forfærdeligt. Mig ænsede de ikke. Mange af dem kunne heller ikke se mig. Jeg gjorde bestemt heller ikke reklame for mig selv ved den lejlighed. Jeg var meget beklemmt ved situationen. Mere husker jeg ikke af den dag.

Ladt alene tilbage

Min far havde ingen mulighed for at rejse tilbage om aftenen. Dengang var der kun en færgeafgang fra Kalundborg mod Århus om dagen. Det var kl.12,00. Altså rejste han først hjem med denne færge næste dag.

Jeg kom i skole næste formiddag. Læreren skulle vel teste min føleevne. Jeg blev i al fald sat til at føle på punktskrift. Jeg måtte ikke se på det, jeg skulle føle på. Det gjorde jeg heller ikke. Jeg kikkede ud ad vinduet. Det vendte ud mod Kalundborg fjord. For derude på fjorden sejlede min far. Han sejlede bort fra mig. Det var lidt af et sandhedens øjeblik. Jeg vidste det ikke, men anede måske, at et livs-afsnit var forbi for mig. Fra nu af ville min tilværelse komme til at forme sig helt anderledes. Jeg blev meget ulykkelig og var det i lang tid. Jeg følte mig meget ensom. Jeg følte mig, som det jeg var, en lille jysk bondedreng, der for alvor var kommet mellem uforstående fremmede langt hjemme fra.

Nina Jon: En skikkelig gutt.
Arbeidet med å forme en passende
maskulinitet på Foldin verneskole
1953-1970.

Unipub Forlag, Oslo 2007.
208 sider. Pris 298 norske kroner

Anmeldelse af Birgit Kirkebæk

Det er en uhyre spændende, velskrevet og tankevækkende bog, Nina Jon har skrevet. Den læses næsten som en roman og virker ny dels på grund af et gennemført kønsperspektiv, dels på grund af fokus på de kvaliteter, institutionen Foldin verneskole på trods af kritikpunkter rummede. Bogen har en fin balance mellem ”onde” og ”gode” historier. Den illustrerer på en nuanceret måde, hvordan en bestemt periodes opdragelsesidealer og kønsperspektiver udfoldes institutionelt. Den illustrerer også de dilemmaer, personalet oplever, når de skal ”gøre mænd” ud af en flok drenge, der allerede længe har praktiseret mandighed på et for samfundet uacceptabelt niveau. Samtidig er det en fortælling om magtens flyttelige positioner og formationer i hierarkiet blandt drengene indbyrdes og blandt drengene på den ene side og de ansatte på den anden. En særlig fortælling udgøres af drengens forhistorie og deres elendige opvækstforhold. Den fortælling satte allerede i Foldins periode, men også nu spørgsmålstejn ved, hvem det egentlig er, der fejler noget, når ting går skævt: Den enkelte utilpassede person eller de vilkår, der bliver dem til del?

Foldin verneskole

Foldin verneskole startede i 1953 på det sted og i de bygninger, der tidligere rummede Bastøy skolehjem. Jon skriver, at hendes forventning til materialet var, at hun ville finde en institution, som var præget af sin fortid som Bastøy skolehjem. Det var den også i den forstand, at både elever og ansatte fortsatte som hidtil efter skiftet. Alligevel mener Jon ikke, at Foldin fungerede på samme måde som Bastøy gjorde. Hun havde forventet at finde et system præget af moralisering, fordømmelse, kontrol og straf af drengene, men det fandt hun ikke eentydigt. Selvom forholdene efter nogle ansattes mening fortsat var præget af skolehjemstænkningen, var der også stor forståelse og omsorg for de indsatte drenge. Det var, som Jon udtrykker det *"et sted hvor der fremvises mye omsorg og få overgreb"* (s.36). Specielt blev bestyrer Hans Harstad af tidligere elever fremhævet som en retfærdig og venlig mand. Men stedet var også præget af de traditionelle tiltag, som havde præget Bastøy skolehjem: Kontrol af elevernes færden, en gennemstruktureret hverdag, arbejdspligt og arbejdsoplæring, daglig uddeling af karakterer for opførsel og arbejdsindsats, graderet straf for forseelse i form af fratagelse af privilegier, brevcensur etc.

Det er det institutionelle blik, der prægede arbejdet ved Foldin verneskole, som er Jons fokus. Det er rettet mod, hvordan drengene på Foldin blev beskrevet af de ansatte og af øvrige implicerede parter i drengenes liv samt af institutionens forhandlinger med eksempelvis socialdepartementet. Også husfar-rapporter om drengene, der blev udarbejdet hvert kvartal, er en vigtig kilde. Det samme gælder den daglige karaktergivning, der gennem månedlige gennemsnitsberegninger afgjorde, hvilken "klasse" eleven skulle anbringes i. Placeringen indebar flere lommepenge og privilegier til de bedst placerede og fratagelse af goder for de dårligst placerede. Forseelser kunne give strafpoint. Bedste karakter var 1,5 – dårligste 6,00. For forsøg på flugt blev der eksempelvis givet 6. Isolation blev benyttet ved grove forseelse, men ikke i udtalt omfang.

Ud over dokumenter har Jon også benyttet sig af interviews med tidligere ansatte og elever. Hun arbejder med positionsanalyse, fordi

denne tilgang får det institutionelle blik på drengene til at træde tydeligt frem.

Et kønperspektiv

Nina Jon ønsker at analysere materialet ud fra et kønperspektiv. Den karakterdannelse, der skulle foregå på Foldin, var ifølge Jon ikke kønsneutral. De unge drenge skulle opdrages til en anden form for mandighed end den, de hidtil havde praktiseret. Nina Jon ønsker at se, om det statslige kontrolarbejde, som Foldin var en del af, var en kontrol af drengenes maskulinitet.

Den væsentligste grund til at blive indsat på Foldin var, at der var begået lovbrud. Jon argumenterer for, at disse lovbrud indgik i drengenes maskulinitetsprojekter. *"på Foldin skulle guttenes maskulinitetsprojekter formes til en 'passende maskulinitet', og guttene skulle oppdras til å bli en 'skikkelig gutt'"* (s. 11). Målet var at få tilpasningsvanskelige drenge på ret køl. Ind i dette projekt udspilledes der kampe mellem ansatte og elever om, hvem der var "chefen". Oprørske og modvillige drenge skulle sættes på plads, så de forstod, hvem det var, der bestemte. Jon skriver, at for Foldin *"bliver disiplin avgjørende, ikke for å straffe i gammeltestamentlig betydning men for å opprettholde grunnstrukturen"* (s. 126).

Jon skriver, at det indenfor kønsforskningen er blevet vigtigt at fokusere på køn som en socialt skabt kategori. Der fokuseres på maskulinitet som en kollektiv praksis, der skabes og udfoldes indenfor et givet fællesskab. Der skal kæmpes for mandigheden, og den kan også mistes. På Foldin var det centralt at forme en socialt accepteret mandighed hos drengene, sådan som den så ud i 1950erne og -60erne. For drengene selv spiller en offensiv heteroseksualitet en stor rolle i projektet med at blive mand. Drengenes sprogbrug betegnes af de ansatte som griset og slibrig. For drenge indgik denne tale i mandighedsprojektet, hvor man skulle vise andre, at man var en farlig karl.

Jon refererer til forskning vedrørende forskellige grupperinger og banders mandighedsritualer. Eksempelvis hvor megen kriminalitet skal et medlem af en bestemt bande præstere for at blive

godkendt som (modig) mand i den eller hin gruppesammenhæng? Ligheden mellem normer om mandighed i forskellige grupperinger er ifølge denne forskning slående – eksempelvis er der stor lighed mellem normerne i indvandrerbander og i bander af unge nordmænd. Udfoldelsen af en gruppes normer handler ifølge Jon *”om sentrale kulturelle maskulinitetsidealer i vår vestlige kultur”* (s. 29). Hun henviser her til gentagne heltefortællinger og heltemyter, hvor den maskuline hovedperson er stærk, modig og villig til at påtage sig farlige opgaver, som kan aftvinge andre mænd respekt. Ikke alene protest og opposition, men også ønsket om at tage sig ud som helten i myterne præger drengenes mandighedsskaben. *”Med begrepet ’cowboymaskulinitet’ ønsker jeg å fremheve det kulturelle repetoar guttene kan trekke veksle på heller enn å fokusere på hva kriminelle gutter opponerer eller protesterer mot”*, skriver Jon (s. 32). Hvilket ikke modsiger at modstand og opposition var en del af problematikken. I de omtalte grupperinger findes både cowboymentalitet (den stærke ener) og musketerånd (alle for en). Men i disse idealer af mandighed er der ifølge forskningen også et krav om at være gennemført i attituder og stil. Man kan ikke både være barsk og føjelig, hvis respekten skal bevares.

I 1950erne og -60erne opstod der forskellige ungdomsgrupper og ungdomsbevægelser. Mange unge lagde gennem livsstil og klæde- dragt afstand til voksenverdenen. Det, disse grupper havde fælles, var, at de gennem deres ”fremmede” livsform foruroligede den voksne generation, der mente at kunne påvise en vækst i bandekriminalitet, hvorved kriminalitet specielt blev knyttet til den unge generation. Det var i et sådant klima Foldin Verneskole skulle løse sin opgave.

Behandlingen

Foldin verneskole skulle i behandlingen af drengene inddrage faggrupper som psykiatere og psykologer, men det tog tid at få disse fagpersoner tilknyttet, og det var også uvant for bestyreren at lytte til andre faggruppers mening og forslag. Bestyreren havde hidtil haft al magt på stedet. Han havde overopsynet, og han kontrollerede alle – både elever og ansatte, skriver Jon. Selvom Hans Harstad af alle

blev beskrevet som en venlig og velmenende mand, løb han alligevel ind i en alvorlig konflikt med nogle af de ansatte. Konflikten drejede sig om behandlingsoplægget, der af disse ansatte blev kritiseret for at være gammeldags og ”Bastøagtigt” uden forståelse for nye tider og mere terapeutiske tilgange. Ifølge kritikken blev drengene oplært til et arbejde i landbrug eller i traditionelle håndværk, men de fleste drenge kom fra byerne og havde mere brug for at blive oplært i at kunne honorere de krav, et industrisamfund forandrede. Mange arbejdsopgaver på Foldin var tilrettelagt ud fra, hvad institutionen havde brug for – ikke ud fra hvad den enkelte dreng havde brug for at lære. Undervisning af drengene, hvoraf mange var skoletabere, havde ikke høj prioritet, men en del drenge fulgte og gennemførte korrespondancekurser af forskellig art. Desuden oplevede de ansatte, at de selv blev frataget medindflydelse, og at deres ekspertise ikke blev brugt af bestyreren, der ville bestemme alt selv. Kritikerne var ikke uenige i, at arbejds træning skulle stå i fokus, men de var uenige i, hvad det var for en form for arbejdsoplysning, der var brug for. Denne konflikt kom til at præge Foldin vernet skoles sidste tid frem mod lukningen i 1970. Hans Harstad fratrådte på grund af alder i 1968.

Foldin fungerede på mange måder som en totalinstitution. Der var som omtalt et privilegiesystem baseret på daglig karaktergivning, der var en totalt gennemstruktureret dagligdag, og også de ansatte havde klare instrukser, der skulle guide dem gennem dagen på en forud vedtaget måde. Men drengene gik ikke i uniform, og de havde lov at have personlige ting på værelserne. For nogle drenge blev husfaderen og husmoderen i de fire adskilte ”hjem” en slags erstatningsfamilie, selvom der var tale om en ”betalt” familie.

417 drenge blev sendt til Foldin vernet skole i perioden 1953-1970. De fleste var mellem 14 og 17 år ved ankomsten, få var 12-13 år. Den gennemsnitlige opholdstid var et år og ni måneder, men i dette forløb indgik arbejdsprøvning på fastlandet for en del af eleverne. De fleste drenge kom fra dårlige kår med ringe boligstandard og alkoholiserede forældre, andre var ”barnevernsnomader” og havde allerede frekventeret en række institutioner. De kunne være ”uægte børn”, skilsmissebørn eller tyskerbørn, alle tre forhold var belagt med skam. Mange drenge havde været udsat for vold og mishandling

under opvæksten, ligesom mange havde været vidne til faderens mishandling af moderen. Nogle drenge havde været udsat for seksuelle overgreb. En del var blevet moppede. Kun få havde været del af bandeaktivitet. De fleste var sammen med en eller to venner, når de begik deres lovbrud. Gennemgående havde disse drenge dog ikke mange venner. De havde været i opposition til skolen og blev beskrevet som tilpasningsvanskelige. De fleste lovbrud gjaldt tyveri, enkelte mere alvorlige ting som brandstiftelse, voldtægt eller voldtægtsforsøg. For nogle drenge blev det noteret, at de vagabonderede eller havde afvigende seksualitet. Jon skriver konkluderende, at drengene gennemgående havde få tilgængelige ressourcer gennem deres opvækst, og at de reagerede ved at lægge vægt på at fremtræde som seje: *"de 'gjør maskulinitet' ved å ta i bruk det repertoar som samtiden tilbyr, og som i økende grad formidles gjennom populærkulturen på 1950- og 60-tallet"* (s. 99).

Det i bogen, som stærkest udfordrer Jons tanker om Foldin som et omsorgsbærende sted, er det dilemma de ansatte oplevede i forhold til drengens indbyrdes forhold. På den ene side var drenge jo drenge og havde indbyrdes magtkampe. På den anden side kunne svage drenge (fysisk svage, ængstelige, formodet homoseksuelle, feminine) få en alt for hård medfart – så hård at det for nogle blev anbefalet, at de blev flyttet væk fra Foldin og placeret et andet sted. Hierarkiet mellem drengene – og kampene for at opretholde dette hierarki – gjorde opholdet på Foldin så belastende for de drenge, der var nederst i hierarkiet, at nogle ønskede sig isoleret for at kunne være i fred. At være nederst i hierarkiet betød både mobning, mishandling og pålagt arbejde, som de skulle udføre for de stærkere drenge i flokken. Når man læser Jons beskrivelse af disse forhold, får man en fornemmelse af, at opholdet på Foldin var en hjælp for de stærke, men en belastning og rædsel for de svageste. Personalet var usikre på, hvordan drengenes indbyrdes forhold skulle reguleres, så det blev tåleligt for alle. De var også usikre på, hvor meget de skulle blande sig i drengens interne stridigheder. Deres holdning til volden var ambivalent, fordi deres opdragelsesprojekt gik ud på at skabe den rette mandighed hos drengene, og her blev eftergivenhed og underordning i hierarkiet set som en umandighed, der burde bekæmpes. Drengene

skulle lære at slå fra sig til en vis grænse, og de svage drenge blev opfordret til at give igen, når de blev generet.”*Hierarkiet mellom gutterne på Foldin og de voksnes akseptering av hierarkiet kan ses som en del av denne kulturelle konstruksjonen av maskulinitet og vold*”, skriver Jon i den forbindelse (s. 153).

En af Jons pointer er, at på samme måde som drengene havde deres maskulinitetsprojekter, så havde de ansatte på Foldin det også. Det var ikke kun deres evner som funktionærer, der blev udfordret af drengene, det blev deres egen mandighed også i slaget om, hvem der skal være chef på stedet. Opdragelsesmålet for drengene var at udvikle deres karakterstyrke, modstandskraft mod at lade sig lede af andre og opvise indre styrke mod ydre pres, samt arbejdsvillighed og lydighed. Lykkedes disse ting, var drengen blevet ”en skikkelig gutt”.

Eivind Engebretsen: Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler¹

Resume af Birgit Kirkebæk

Motivationen til Eivind Engebretsens bog, der er en omskrevet doktorafhandling, henter han i det faktum, at klienter kan have vanskeligt ved at genkende deres egen problematik i den måde, den bliver beskrevet på af sagsbehandlere. Engebretsen pointerer, at hans faglige baggrund er moderne sprogvidenskab og tekstvidenskab. Det er således teksten, der er hans profession, ikke barnevernet.

Engebretsen skriver, at målsætningen for hans arbejde er at se barnevernet med andre øjne. Hans ambition er at udvikle *"et analytisk værktøj som kan gøre det mulig å forholde seg mer kritisk til journaltekstenes språk og utformning"*.

Engebretsen pointerer, *"at barnevernjournalen som genre er bygget over en kontrast mellom kravet om objektivitet og kravet om subjektivitet i fremstillingen"*. Meget af kompleksiteten i journalgenren ligger i denne konflikt mellem den ene "objektive" sandhed og de Andres subjektive sandheder. De, der som fagkyndige skriver barnevernsjournaler, står ifølge Engebretsen med et dilemma:

- På den ene side står skriveren overfor behandlingskulturens dilemma mellem at optræde som ekspert og samtidig erkende ekspertkundskabens grænse
- På den anden side skal de forholde sig til et *"konfliktfyldt juridisk krav om både objektivitet og subjektivitet i fremstillingen"*. Engebretsens håb er, at en klargøring af barnevernsjournalernes

---

1 Bogen er en omskrevet doktorafhandling for graden doctor artium. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo 2005. Bogen er: Eivind Engebretsen: Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler. Cappelen. Akademisk forlag, Oslo 2007

retorikker vil kunne gøre os til mere kritiske eller bevidste læsere af journaler.

Hjælpen til at operationalisere sin analyse henter Engebretsen i Nina Møller Andersens bog ”I en verden af fremmede ord. Bachtin som sprogbrugsteoretiker”. Ved hjælp af hendes redskaber pointerer Engebretsen, at det ikke er *”journaltekstenes abstrakte og teoretiske ansvar overfor tidligere tekster eller tekstbrokker jeg vil fokusere på, men tekstens etiske ansvar overfor levende stemmer”*. Engebretsen knytter her an til Møller Andersens tolkning af Bakhtins teori som en kommunikationsteori (en teori om den levende tale) frem for en litteraturteori.

På denne baggrund er det Engebretsens anliggende:

- At nærlæse et udvalg af barnevernsjournaler med fokus på den Andens ord.
- At studere journalerne som ytringsprocesser og derved føre Møller Andersens kommunikationsmodel tilbage til tekstteorien.

At studere journalerne som ytringsprocesser har ifølge Engebretsen flere betydninger. Enhver ytring underforstår et ”jeg”, som er i en stadig proces. *”Ytringens ”jeg” er ikke statisk, men i konstant bevægelse idet det endrer seg gjennom dialogen det tar del i; utsigelsens subjekt preges av det andre subjekter allerede har sagt samt av potensielle svar fra mottakerne. Derfor er subjektet heller aldri fritt, men under konstant tiltale av andre ytringssubjekter”*. Og han fortsætter med at skrive, at *”Journalteksten [...] i seg selv [er] en ytring som tar del i en større ytringsprosess ved å peke tilbake på fortidige intertekster og ved å peke frem mot mulige fremtidige svar og reaksjoner”*.

Det er en særlig pointe, at Engebretsen gennem sin analyse ikke finder frem til en sandhed i tolkning af teksten, men til en mulig måde at tolke den på. Han kan eftervise, at der forekommer brud og forskydninger i teksterne, som gør det uklart:

- hvilket hensyn som står i fokus for barnevernet (sagen eller resourcerne).
- hvad der præger forholdet til klienten (hensynet til klienten eller hensynet til omgivelserne).

- hvad der præger klientens ønsker og væremåde (enighed eller tvang).

Materiale og metode

Materialet består af 8 sager fra 1950'erne og 7 sager fra 1980'erne. De er udvalgt på den måde, at de er hentet fra de sidste faser af to lovperioder: Vergerådsloven af 1896 og Barnevernsloven af 1953. Engebretsen har gennemgået alle sager for perioden 1950 – 1956 og alle sager fra perioden mellem 1986-1990, hvor ny lov blev indført. Herefter er der lavet et strategisk udvalg af 15 journaler. Det er jagten på bredden i journalskrivningen – forskelligheden – som har været styrende for udvalget – ikke at han har villet påvise to perioders forskellighed. Gennemlæsningen af journalmaterialet gav anledning til afgrænsning af temaer til nærmere analyse.

Engebretsen skriver, at journalen er et af flere redskaber indenfor barnevernet. *Journalen* adskiller sig fra redskaber som *sagsfremstilling* og *socialrapport* ved at den afspejler en proces og en udvikling fra begyndelse til slutning. Engebretsen afgrænser sin brug af begrebet journal til at være de oplysninger, sagsbehandleren løbende skriver ned vedrørende klienten og samhandlingen med klienten. Journalens opgave er at varetage kontinuitet i forhold til klienten, dokumentere det, der er blevet gjort, og (efter Lov om personregistre) at fremme klientens retssikkerhed.

Engebretsen mener ikke, at barnevernstekster kan ses som objektive gengivelser af fakta. De giver ikke noget spejlbillede af virkeligheden, men det billede, der ses under skriverens lup. Den sætter aldrig hele et menneskes virkelighed ”under lup”. Han ender med at konkludere, at barnevernsjournalerne ikke er fiktionsprosa, men de er heller ikke saglige i traditionel forstand. Pointen er, at barnevernsjournaler ikke refererer direkte til foregåede begivenheder, men ”*til de involverte stemmenes fremstilling av begivenhetene*”. Han ender med at konkludere, at ”*Felles for litteratur og barnevernsjournaler er at deres egentlige referent er den Andres stemme*”.

,

Barnevernjournalen – en ytring i prosess

Der er to væsentlige spørgsmål, som må besvares, når man arbejder med analyse af journaler:

1. Hvem skriver journalerne (som oftest flere forfattere involveret)
2. Hvilke roller ivaretager skriveren (som person med sympatier og antipatier, som sagsbehandler, der skal varetage sit fags traditioner og handle indenfor lovens krav).

Pointen er, at der er forskel på person og skriver – mellem den person, sagsbehandleren er udenfor teksten – og den rolle, hun indtager som skriver af teksten. I stedet for begrebsparret forfatter og fortæller vælger Engebretsen at bruge begrebsparret sagsbehandler og skriver. Der er særligt fokus på *”Hva slags posisjon inntar skriveren i journaltekstene for å kunne manøvrere mellom objektivitetskravet på den ene siden og både egne og andres subjektive hensyn på den andra”*.

Hvis stemme og synsvinkel er det, som kommer til udtryk? Gennem analysen finder Engebretsen frem til, at det er vigtigt at foretage en distinktion mellem stemme og synsvinkel - selv når ”far” fører ordet i notatet, ser det ud til, at det er skriveren som styrer diskursen. Gennem videre analyse konkluderer Engebretsen, at *”Overføringen av autoritet følger ikke bare en retning, fra kilde- til måldialog, men går begge veier”*. Engebretsen præciserer, at tradition og tradisjonalisering har stor betydning indenfor 1950ernes journalmateriale. Øjenvidnet har en stor betydning i denne periode. Både vidne og sagsbehandler besidder autoritet i forhold til en bestemt klient. Vidnet i måldialogen er ekspert på klienterne og deres historie. Skriveren er ekspert på sagsbehandling af barnevenssager.

”Journalens medieringsreferanser forteller oss noe om hvordan tradisjoner dannes innenfor skriverens kultur – 50-tallets kommunale barnevern”, skriver Engebretsen. Teksterne skaber et billede af en skriver, hvis opgave det er at formidle fakta. *”Når journalens formål er å bringe klarhet i de faktiske forhold, bliver nærheten til begivenhetene – i form av naboskap eller regelmessig kontakt med familien*

– en vesentlig kvalifikasjon hos et vitne”. Engebretsen sammenligner skriverens rolle med dommerens. Der skal skaffes informasjoner til brug for vergerådet, som skal træffe beslutninger. *”Medieringskommentarer som styrker og svekker vitnenes troverdighet er derfor så langt skriveren kan gå innenfor det retoriske spillerum hun har til rådighet. Journalskriverens retoriske muligheter og begrensninger er således ikke definert av henne selv; de er betinget av tradisjonelle oppfatninger av hva en journal skal og bør være, av en genrekontrakt”*.

Opsummerende anføres det:

- At skriverens retoriske spillerum i 50-talsmaterialet stort set er begrenset til medieringsreferencer. Henvisning til centrale øjenvidner er centrale autoriseringsteknikker.
- At skriverens retoriske spillerum i 80-talsmaterialet er anderledes. Her står ikke øjenvidnet, men relationen i fokus. Der skabes et billede af aftaler, samarbejde og dialog.

I journalerne formidles samarbejde som institutionel norm. Men det kan også ses som en instrumentalisering af rollen som sagsbehandler – som bestemte strategier, der skal benyttes, og bestemte steder, hvor samarbejdet kan foregå. Samspillet mellem behandler og klient er ikke frit.

Engebretsens analyse bevæger sig videre til læserens rolle i tolkningsprocessen:

- Hvordan præger henholdsvis den autoriserede læser og ”overmodtageren” journalerne fra de to perioder, og hvordan foregriber og forbereder journalteksterne sig på potentielle svarord.
- Hvilken rolle spiller genre indenfor barnevernet som fortolkningsfællesskab?

”En fortelling kjennetegnes ved at den besvarer to ulike spørsmål: ”Hva hendte? Og ”Hva har begivenhetene med hverandre å gjøre”, skriver Engebretsen. Ud fra denne definition kan journalnotater siges at rumme elementer af fortælling, mens den overordnede journal og annalen ikke gør det, fordi det ikke klargøres, hvad de enkelte

hændelser har at gøre med hinanden. Engebretsen opfatter ”sine” journalnotater som historier, der venter på at blive fortalt af den autoriserede læser, hvis opgave det bliver at *”koble episodene sammen til en sammenhengende fortelling”*.

For at den autoriserede læser skal kunne opfatte tekstens koder må der foreligge en genrekontrakt mellem skriver og læser. Dette er en forudsætning for fortolkningsfællesskabet. En genre er baseret på et institutionelt konventionsfællesskab mellem skriver og læser. Genrebetegnelsen er med andre ord kulturelt betinget. ”Rapport” udgør ifølge Engebretsen en indarbejdet genrebetegnelse i barnevern og forvaltning. Skriveren aflægger rapport i forhold til overordnede instanser. ”Rapport” signalerer, at teksten er initieret af en autoritet. Den har således mere karakter af pligt og tvang end af frivillighed. Den påvirkningsmulighed, skriveren har, når rapporten skal aflægges, er udformningen af teksten, ordvalg m.v.

Som ”rapport” er en genre, er også ”forklaring” en genre *”som har lange tradisjoner innenfor domstolene, især i straffesaker”*. Der ligger i forklaringsbegrebet nedfældet et bestemt forhold mellem behandler og klient. Behandleren pålægger den anden part at forklare sig.

Engebretsen skriver om *”dialogens tause tredjeperson, supermottakeren”*. Teksten konstruerer læsere med specifikke (faglige) egenskaber, som med bestemte forudsætninger indenfor en given diskurs er i stand til at afkode mere subtile tekstlige koder. Pointen er, at *”Gjennom journaltekstens impliserte leser har skriverne allerede tatt stilling uten at konklusjonen er gjort eksplisitt. Slik oppnår skriveren både å formidle sitt budskap til den autoriserte leser og samtidig sikre seg i forhold til dialogens tredjepart, overmottakeren (klientene, overordnede o.l.), dersom beslutningen skulle møte kritikk”*. Journalteksterne indeholder en dobbel kodning – på den ene side beregnet på den autoriserede læser, på den anden mod overmodtagere af forskellig art.

Barnevernsjournalerne rummer ifølge Engebretsen to forskellige historieniveauer: Klienternes historie og sagsbehandlerens historie. I sagsbehandlerens historie udfoldes en række karakteristikker af dem, notatet handler om. Disse karakteristikker *”fungerer som varselsord*

overfor den autoriserede leser, men også overmodtageren spiller en central rolle i teksterne fra 1980'erne.

I forhold til notaterne fra 1950'erne har notaterne fra 1980'erne færre eksempler på *"tydelig genreangivelse i titlen, typen "rapport" eller "forklaring"*, men en genre som fortsat eksisterer i 1980'erne er "hjemmebesøget". I 1950'erne bruges "hjemmebesøg" som en standardiseret betegnelse, men det gør den ikke i 1980'erne. Sagsbehandlerens rolle er skiftet fra en forvalterrolle til en gæsterolle. I 1950'erne var det fysiske hjemmemiljø i fokus, mens det i 1980'erne er relationen, som står i fokus.

Genren "forklaring" findes ikke i de udvalgte journaler fra 1980'erne. I stedet for "forklaring" bruges betegnelsen "samtale". *"Samtale" skiller sig fra "forklaring" ved at de strafferettslige konnotationene er fjernet og ved at fokuset er lagt på dialog mellem to jevnbyrdige parter*". "Samtale", "møde" og "aftale" er de nye indledninger til journalnotaterne.

Engebretsen pointerer, at de beskrevne ændringer i genrebetegnelserne fra 1950'erne til 1980'erne gør, at genreangivelserns diskurskontrollerende funktion i 1980'erne fremtræder i mindre grad, end den gjorde i 1950'erne. Men med Bakhtin pointerer han, at det at genre er mindre standardiserede også gør, at de er mindre entydige.

Det, Engebretsen pointerer, er, at genrekonventionens diskurskontrollerende funktion ikke er reduceret i tekster fra 1980'erne, men at de er blevet mere raffinerede – ved at optræde på "indersiden" af sproget formes læserens fortolkninger på en mere raffineret og gennemgribende måde, end det var tilfældet i 1950'erne.

Barnevernjournalen – en ytringsproces

Hvor første del af bogen har fokus på ytringernes makroniveau, har anden del fokus på ytringsprocessernes mikroniveau.

Teksten i journalerne fra 1950'erne taler med to tunger og benytter sig fortrinsvis af fri indirekte stil. Engebretsen viser gennem sin analyse, at fri indirekte stil ikke altid har til formål at skabe nærhed eller give den refererede stemme autoritet i teksten. Det kan også bruges til at udtrykke det modsatte – irritation, misfornøjelse og

ironi.. Men ifølge Engebretsens analyse er tingene mere kompliceret i journalnotaterne, hvor det semiotiske (f.eks. en drengs stemme og udtryksmåde) kan få en symbolsk funktion i teksten. Det semiotiske kan få tegnfunktion indenfor en bestemt diskurs.

Fri indirekte stil kan skabe uklarhed om, hvem der taler, ligesom den kan skabe en ironisk distance *"samt brukes av skriveren som redskap til å formidle egne standpunkter"*.

- Analysen af teksterne fra 1950erne viser, hvordan brugen af fri indirekte stil *"tidvis fører til at tekstene så å si taler med kløyvet tunge"*. Det ubestemte ved den diskursform, hvor den fri indirekte stil skaber indtryk af, at stemmerne selv fortæller, rummer et retorisk potentiale, skriver Engebretsen. Skriveren kan gennem brug af denne stil *"forkle sin egen røst som den Andres"* og gennem den udtrykke ironi og afstand ved at de tilsyneladende indslag af semiotisk sprog får tegnfunktion i teksterne.

Engebretsen påviser, at de refererede stemmer i de analyserede tekster repræsenterer eller symboliserer fare for uorden, lovløshed og amoral i børnenes nærmiljø. Det, der er pointen, er, at skriveren ikke bare gengiver, hvad klienterne siger, men han eller hun bruger også disse udsagn ind i sit eget retoriske projekt. Klienternes stemmer bliver herved til tegn, som ifølge Engebretsen fratager dem alt liv: *"Man kan derfor hevde at når stemmene bliver tegn, slutter de å leve"*. Skriverens symbolsprog udspiller sig på en arena, hvor samfundets bærende normer og værdier udformes. Skriverens normsprog må således ses i en institutionel kontekst.

I forhold til det, ser Engebretsen talegengivelsen i journalerne fra 1980erne som en *"Sammendragets retorikk"*. Pointen er, at skriveren giver indtryk af at gengive et udsagn, men at hun i virkeligheden formidler sin egen tolkning. Skriveren signalerer en større grad af samvittighedsfuld gengivelse af klientens ord end det, sætningen egentlig udtrykker. Måden at sammenfatte journalnotatet på er styret af en logik, som binder de enkelte passager i notatet sammen. Engebretsen kalder det *"sammendragets logikk"*.

I nogle notater reduceres dialogen til en aftale eller konklusion. *"Det er ikke individene som fører ordet, men møtet"*. Konklusionen

signalerer, at alle er enige – at den er en ligeværdig repræsentation af alle de involverede stemmer, men Engebretsens analyse viser, at den fælles konklusion ikke tilhører alle implicerede i lige høj grad.

Engebretsen skriver, at det flydende og ubestemte ved talegengivelsen, som var karakteristisk for 1950'erne er langt mindre til stede i journalerne fra 1980'erne. Klienternes stemme får en noget anderledes rolle i teksterne fra 1980'erne:

1. På den ene side signalerer skriveren et ønske om at lytte og gå i dialog. De indrammer klienternes udsagn og betoner deres stilningtagen, og de markerer et ønske om at etablere en samtale mellem parterne. Skriveren understreger, at hun har taget del i en ytringsproces med klienterne, og at hun gerne vil indgå i et samarbejde med dem. Der er en række teknikker, som skal vise, at skriveren inviterer til kontakt. Engebretsen kalder det et kontaktsprog, der her kommunikation som formål.
2. På den anden side er dette kontaktsprog ikke enerådende i journalnotaterne fra 1980'erne. *"Det møter motstand og bliver utkonkurrert av et annet språk eller en annen holdning til språket*, som er *"sammendragets retorikk"*. Mødet og ikke individerne bliver tekstens talende jeg. Engebretsen konkluderer, at *"kontaktspråket i disse dokumentene utkonkurreres av det vi kunne kalle et "kontraktspråk"*. Kontrakten skaber orden i stemmemangfoldet. Kontrakten tilskriver individet samfundsborgerlige rettigheder, men kræver også noget til gengæld. "Sammendraget" er en omskrivning – skriverens tolkning og oversættelse. Klienter som bryder en aftale opfattes som mennesker, der fralægger sig det moralske ansvar, som kontrakten indebar. Den overordnede logik er, at man ikke må bryde sin kontrakt. Tænkemåden bag dette forhold er af økonomisk natur.

Med denne gennemgang sætter Engebretsen spørgsmålstegn ved, om normer og krav i 1980'ernes journaler egentlig adskiller sig væsentligt fra de, der udfoldede sig i journalerne fra 1950'erne.

Karakteristik af klienter

Engebretsen fokuserer på den vægt, der i notaterne lægges på karakterernes ydre omgivelser – eksempelvis hvor rent, der er i en lejlighed. Han konkluderer, at karaktererne aftegner sig i genskinnet fra den detaljerede baggrundsbeskrivelse forstået på den måde, at hvis hjemmet er uordentligt, så er personen det også. Klienterne fremstilles som en del af interiøret – som en ting. Tingsliggørelsen af klienten som karakter er et træk, som er karakteristisk for det, Bakhtin kalder portrætter.

Også i journalnotater som signalerer forbedring og vellykkethed ses denne skjulthed af klienten selv. Det er omverdenens forhold til klienten, ikke klienten selv, der beskrives. Hensynet til omgivelserne er det mest væsentlige i de anførte tekstuddrag. Når det i forhold til en bestemt pige noteres, at det går bedre, er det hendes adfærd, der er bedret. Vi ved ikke, om hun selv har det bedre.

Ord som skulkning og rapseri kan fremstå som metonymi for en skjult dom, som skriveren på forhånd har fældet over personen, men personens handlinger kan også tolkes metaforisk som et udtryk for nogle bagvedliggende frustrationer hos den pågældende. *"Man taler om et "metonymi" når et fenomen repræsenteres ved én av sine enkelt-egenskaper". [...] "De metonymiske forskyvningene i beskrivelsen av klientenes handlinger har som funksjon at karakterenes symbolske handlingsrom defineres før handlingene beskrives"*. Brugen af metonymi i karakteristikken kan bevirke, at klienternes handlinger er lastet med betydning allerede før de beskrives i teksterne.

Engebretsen mener, at klienterne i de analyserede journaler bliver til tegn og får værdi i forhold til de værdier, barnevernet opererer med. Klienterne eksisterer ikke i teksten før de bliver til tegn gennem det metonymiske symbolsprog, som præger journalerne.

Ifølge Engebretsen adskiller metaforen sig fra metonymien ved at privilegere visse typer af læsere – nemlig de med faglig kompetence, de der har ekspertstatus.

Det er først gennem skriverens øjne, at klienten præsenteres, som han eller hun "egentlig" er, men også som han eller hun gerne skulle blive. Der er ifølge Engebretsen i teksterne en vaklen mellem person

og portræt i personkarakteristikken. I materialet gives eksempler på, hvordan en klients subjektive position og skriverens udefraklik kommer til at konkurrere med hinanden.

Journaludvalget fra 1980'erne lægger større vægt på klientens person end det var tilfældet i sager fra 1950'erne. Men der er i teksterne en forskel på, hvad klienterne siger og gør og hvad han eller hun giver ”indtryk af” ifølge skriveren. Mens ”sige og gøre” har subjektiv status har ”gør indtryk af” objektiv status i teksten. Det er skriverens professionelle ekspertise, der på denne måde fremhæves som et andet (og bedre) indsigtssniveau end det, klienten er i besiddelse af. Hun kan tolke klientens ord og handlinger metaforisk. Pointen er, at den professionelles tolkninger privilegeres i teksterne.

I journalen om drengen Erland viser Engebretsen gennem dialogiske krydsreferencer, at journalen er opbygget på en uskreven norm, som hedder, at du skal være arbejdsom. Det moralske imperativ i teksten er, at arbejde betyder, at du skal gøre det rette. Men også et kønsaspekt inddrages. Du skal ikke alene gøre dette rette, du skal også gøre det, der forventes af kønnet. Journalteksten om Knut signalerer, at der er noget i vejen med hans mandighed. Men ikke alene Knut er for lidt mand, også hans mor er for lidt kvinde, idet hun ikke lever op til de kvindelige dyder m.h.t. pasning af hjemmet og ærbarhed. *”Arbeid og seksuel dyd er altså to normer som ansees som tett forbundet. Hvis ikke arbeidet respekteres, kan det lett føre til at man ikke ”gjør det man skal” også på seksuallivets område. Når ”vil” [det personen vil] får dominans over ”skal” [pligten], fører det til en kjedereaksjon av synder”*, skriver Engebretsen .

Det moralske imperativ om arbejdspligten kobles altså også til køn. Mandlighed og kvindelighed kobles i journalerne til forskellige former for praktisk arbejde, men også til de to køns forskellige former for dydig adfærd.

Engebretsen skriver, at fra et moralsk perspektiv tjener arbejdet til at skille det onde fra det gode. Arbejdet er et kulturelt symbol. Arbejdets symbolik bidrager til at sikre den sociale orden. *”Dette bidrar i sin tur til å lade symbolet med et stort retorisk potensial”*. Arbejdsnormen har både en ekspressiv og instrumentel side i barnevernsjournalerne:

- På den ene side siger den noget om samtiden, om den institusjonelle og kulturelle kontekst
- På den anden side gjør den noget i tekstene og med tekstene som træk indenfor et større diskursivt spill.

"Hvilke konsekvenser har kontraktspråket for individets betydning og selvutfoldelse i journalvalget fra 80-tallet?", spørger Engebretsen. Der ligger følgende udefinerte forpligtelser i et kontraktforhold:

1. Kontrakten binder os til uskrevne forpligtelser (ikke nedfældede regler som kontrollerer kontraktforholdet)
2. Kontrakten forudsætter, at den har at gjøre med individer, som er styret af en nyttefikseret tab-og-vind filosofi
3. Kontrakten bygger på en grunnleggende økonomisk logik. Ansvarsbyrden i kontrakten er noget, som parterne påtager sig mod visse genydelser.
4. Kontrakten baserer sig på en logik, som giver mest mulig udbytte mod minst mulig ydelse.
5. Kontrakten forpligter parterne til at holde aftalen.
6. Kontrakten knytter kun tidsbegrensede bånd mellom parterne.

Engebretsen konkluderer, at hverken skriveren eller klienterne kan bryde de kontrakter, de er bundet af. *"Gjennom kontraktretorikken forutsetter journalene at barnevernet er et onde som det gjelder å bli kvitt så fort som mulig. Kontraktspråket forutsetter konflikt mellom partene. Dette samsvarer dårlig med barnevernets ønske om å fremstå som hjelpeapparat". "[...] med kontraktspråket har en språkbruk som i utgangspunktet tilhører økonomiens sfære blitt overført til familiens område", skriver Engebretsen. Og han konkluderer om forholdet mellom 1950-ernes og 1980-ernes journaler, at de ikke adskiller sig radikalt fra hinanden. "Kontraktspråket i journalene fra den siste perioden kan snarere sees som uttrykk for et nytt stadium i den samme prosessen som 50-tallets normspråk også er en del av. Denne prosessen er preget av den økonomiske tenkningens gradvise kolonisering av samfunnet med utslettelsen av individet som ytterste konsekvens".*

Engebretsen skriver til slut, at hans analyse har vist to ting:

1. *"Journalene gir for det første eksempler på at den Andre fremstår som subjekt på journalens narrasjonsnivå, mens fortellingen fratar den Andre subjektstatus og gjør henne til objekt for en samlet diskurs med sannhetspretensjoner"*
2. *"For det andre har journalutvalget demonstrert hvordan den Andre kan fremstå som subjekt av fortellingen, mens historien gjør henne til talerør for en sannhet som tilskrives objektiv gyldighet"*.

De døvstumme i mit barndomskvarter

Henriette Mentzel

Fra sidst i 1960erne til begyndelsen af 1970erne boede jeg på Østerbro i København. Dengang boede der mange børn i gaden og de små lejligheder taget i betragtning foregik meget af vores fritid på gaden og i baggårdene.

Rygterne

Der verserede mange rygter om de forskellige mennesker i mit barndomskvarter, både de der boede i gaden og de, der var i nabolaget. Således var det også tilfældet med ”de døvstumme”, som de blev kaldt.

De ”døvstumme” blev betragtet med frygt. At de var børnelokkere var der ingen tvivl om blandt børnene i min gade og specielt de ældste børn yndede at drille os, der var yngst med, at de ville komme og tage os.

Jeg husker en sen eftermiddag eller tidlig aften, da jeg vel var ca. 5 år. Nogle af de andre unger havde enten taget mig med, eller jeg var fulgt med af mig selv – det kan jeg ikke huske – til en af de omkringliggende gader.

Her blev der fortalt om de store drenges farlige meriter, der altid indeholdt meget blod og en til flere ambulancer.

Der blev også talt og fantaseret om en børnelokker, der boede i gaden. Det var min mormors nabo. Han havde udstået straf for voldtægt af en lettere udviklingshæmmet pige, der også boede i gaden. Der blev ikke lagt fingre imellem.

Så var der jo også de ”døvstumme”. De enten boede eller var i dagtimerne på en institution i en af de nærliggende gader. De sagde jo ikke noget, men de var farlige og kunne finde på at jage en, gik

rygtet. Hvad de gjorde ved deres ”bytte” sagde man ikke noget om, ikke så vidt jeg husker, men jeg husker til gengæld hvor rædselsslagen jeg var, da jeg blev ladet alene tilbage i den fremmede gade med besked om, at jeg skulle passe på de døvstumme, som jo boede lige derinde. Jeg skulle passe på, at de ikke kom. De andre børn var stukket af, enten for at drille mig eller fordi de skulle hjem, og jeg var som nævnt meget bange, men heldigvis kom en rar dame forbi og fulgte mig hjem.

Jeg bemærkede aldrig nogle af de døvstumme i de år, jeg boede i området. De lignede jo alle andre. Så jeg har uden at vide det nok mødt nogle af dem alligevel.

Venskab

Eva Rønsbro

Da jeg startede på Andersvænge i Slagelse i 1961 fik vi alle at vide, at vi ikke måtte *pleje omgang* med beboerne. Vi måtte under ingen omstændigheder fatte interesse for enkelte beboere, da vi dermed kunne skabe et behov som vi alligevel ikke kunne opfylde, fordi vi kun var på afdelingerne i højst ½ år som elev.

Der kan opsættes regler for mange ting, men regler kan også brydes – bevidst eller ubevidst., for hvordan opsætter man regler for almindelig menneskelig interesse, sympati og empati.

Peter

På Andersvænge var der en beboer, Peter, født i 1947, der havde diagnosen: Downs Syndrom. Han havde et lille job med omdeling af post til de forskellige afdelinger, og det job blev udført med megen stor omhu og uden den mindste forsømmelse. Uanset vejret passede Peter sit betydningsfulde job. Jeg fattede interesse for Peter og interessen var gensidig – Peter og jeg blev venner.

Vi havde mange gode snakke, og der blev uddelt mange knus, når vi mødtes. Når Peter kom med post til den afdeling, hvor jeg arbejdede, var der kaffe på kanden og altid tid til en snak.

Hans store interesse var TRAFIK. Alt, hvad der havde med broer og tog at gøre, var Peter helt vild med, og han klippede alt ud af blade og aviser, der omhandlede de ting.

Når man var sammen med Peter, havde man bare en følelse af glæde og ægte nærvær. Han sagde lige præcis det, han mente, så man var aldrig i tvivl, og det var da bare herligt, når han med udbredte arme kom én i møde og sagde: ” Hvor er du bare smuk både forfra og bagfra ”. Han satte en ære i at være pæn i tøjet og at være

velsoigneret, og man fik ordre om at ”dufte ” til ham, når han havde taget duftevand på.

I 1981 fik jeg stilling i Holbæk, men skæbnen ville det således, at Peter i 1983 flyttede fra Andersvænge til min nye arbejdsplads, Danhøj i Holbæk og det var en glædens dag for såvel Peter som mig. For første gang i hans liv fik han et værelse, som ikke skulle deles med andre. Han kunne holde sin egen avis og ugeblade og klippe i dem lige så meget han ville. En stor dag i Peters liv var, da han fik besøg af Lars E. Christiansen fra Trafikradioen. Peter havde, med hjælp, skrevet til Lars E. Christiansen og fortalt hvor stor en beundrer han var af ham, og at han gerne ville have besøg, og DET fik han.

Peter og jeg tog tit over Storebæltsbroen, og var vi i bil, skulle der gøres honnør, hvis der også kom et tog, så det gjorde vi så – hvilket herligt syn det må have været.

Musik var også noget han holdt meget af. Især hvis han kunne få lov til at stå lige foran orkestret og dirigere. I mangel af en rigtig dirigentstok var han i stand til, i løbet af et minut, at folde et stykke papir, så det blev en dirigentstok.

Når man besøgte ham på hans værelse skulle vi, foruden snakken, lige have et glas portvin.

I 2005 blev Peter desværre syg, og det gik langsomt ned ad bakke. Den 24. marts 2005 om formiddagen sad jeg ved hans seng og holdt ham i hånden. Rigtig mange tanker løb igennem mig, for jeg vidste, at det var ved at være slut, og han døde da også tre timer senere.

Et langt venskab var nu slut, men hvor havde det været berigende. Jeg ville ikke have været det foruden. Han lærte mig så meget om det nære i livet og om at være positiv.

Eva Simonsen og Berit H. Johnsen (red.):
Utenfor regelen. Spesialpedagogikk
i et historisk perspektiv
Oslo: Unipub, 278 s.

*Anmeldelse af Karen-Sofie Pettersen
Institutt for kriminologi og rettssosiologi,
Universitetet i Oslo*

Hvordan ser spesialpedagogikkens faghistorie ut for en sosiolog? Dette spørsmålet stilte jeg meg da jeg ble spurt om å kommentere antologien *Utenfor regelen* da den i september i år ble lansert ved Institutt for Spesialpedagogikk, Universitet i Oslo. Selv om jeg ut fra egne arbeider har noen forutsetninger til å si noe om samfunnets behandling av sårbare grupper i det forrige århundret, var jeg i utgangspunktet usikker på hvor mye jeg som sosiolog kan si om et annet fags egen faghistorie. ”Boka handlet om litt av hvert”, fikk jeg høre da jeg luftet min lille tvil om hvor interessant der er å få en sosiolog til å si noe om spesialpedagogikkens faghistorie. Litt mer beroliget, og mer nysgjerrig på hva dette ”litt av hvert” ser ut i fra et spesialpedagogisk synspunkt, leste jeg *Utenfor regelen*, som sosiolog, og som interessert i spesialpedagogikk og faghistorie.

Antologien er redigert av Eva Simonsen og Berit J. Johansen. Boka tar sikte på å ”identifisere, presenter og diskutere sentrale spesialpedagogiske grunnlagstemaer gjennom de siste 200 årene”, som det står på baksiden av boka. Som forespeilet handler boka om litt av hvert. Her er det mye om mangt. Og kanskje kunne den ha vært enda mer om noe mindre. Særlig døvehistorien, fremstår som så stort og komplekst at den kanskje kunne vært skrevet i en bok for seg. På den

andre siden er det spennende å gå nærmere på de enkelte delene som utgjør spesialpedagogikken og se det hele i lys av hver enkelt del.

Antologien gir en som står utenfor det spesialpedagogisk felleskapet en god innføring i spesialpedagogikkens faghistorie. Her får vi vite hva spesialpedagogene har latt seg inspirere av og hvem de har blitt inspirert av. Til sammen gir de ulike bidragene et bilde av hvordan faget et blitt som det er blitt i dag. Kanskje mer enn de fleste andre fag har spesialpedagogikk et særlig fokus på begreper og kategoriseringer. En faghistorisk tilnærming er et godt utgangspunkt for kaste lys på utfordringer som er og har vært knyttet til begrepsbruk og kategoriseringer. I sitt innledningskapittel slår Simonsen fast med hjelp av Koselleck at vi trenger å være bevisst vårt eget erfaringsrom og dermed vårt forventningsrom. I boka er det særlig fagets erfaringsrom som er i søkelyset og som blir diskutert. Hvilke erfaringer er gjeldende, finnes det brudd, og hvor ligger kontinuiteten? Denne måten å gripe faghistorien på åpner for en spennende refleksjon, og bør være et grunnlag også for andre fag når faghistorisk status skal gjøres opp.

Temaene i boka tar utgangspunkt i skillet mellom aktørperspektivet representert i spesialpedagogikkens klassikere, og verdighetsdiskursen representert i klassisk handikaphistorisk tilnærming. Selv om det ikke kommer fram eksplisitt, så glir dette skillet over i hverandre i de ulike bidragene. Verdighetsdiskursen er særlig gjeldende i Jons kapittel om guttene ved Foldin, i artikkelen til Kirkebæk om kvinnene ved Sprogø, og i Befrings kapittel om det kritiske blikket på institusjoner for barn i det forrige århundret. Samtidig er det absolutt innslag av aktørperspektivet i de samme kapitlene. Særlig i kapitlet om guttene ved Foldin: Her flommer det nesten over av handlende aktører: Guttene forhandler kontinuerlig med seg selv, andre gutter, med styrer Harstad og med omgivelsene om hvilke gutter de er, hvilke gutter de ønsker å være og hvilke gutter de ikke ønsker å være. På hver sin måte bidrar alle forfatterne i boka til å belyse forholdet (og ikke skillet) mellom et verdighetsperspektiv og et aktørperspektiv. Faget spesialpedagogikk og fagets egen historie er kanskje særlig egnet til å vise kompleksiteten i dette forholdet.

Utenfor regelen gir et slående innblikk i hvor viktig enkeltpersoner har vært i fagets historie. Dette på to måter. For det første: Enkeltpersoner er i dialog med og henter inspirasjoner fra andre fagområder og bruker disse inspirasjonene på en aktiv måte i sine egne arbeider. Som andre humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag, må også spesialpedagogikkens historie ses i lys av filosofihistorie og skiftende syn på mennesket. Ideer fra Frankrike og Tyskland har vært viktige for framveksten og utviklingen av spesialpedagogikken i Norge. Men hvordan er det med de norske bidragsyterne, og her tenker jeg på hvordan vi kan tolke Pontoppidans rolle som bidragsyter. Johnsen er litt for beskjeden på Pontoppidans vegne når hun sier at han ikke var en sentral skikkelse i sin samtds bevisstgjøring av spesialpedagogiske problemstillinger. Slik jeg leser Johnsens kapittel så er jo nettopp Pontoppidans bidrag til framveksten av en ”skole for alle” i statspietismens ånd viktig nettopp i bevisstgjøring av slike problemstillinger.

Den andre måten som enkeltpersoners framtrer i faghistorien, er den rollen som disse har hatt i framveksten av spesialpedagogikk som et samfunnsfelt de siste 200 årene. Mer enn hos andre fag ser vi hvordan enkeltpersoner peker på og avgrenser områder som etter hvert blir oppgaver som det moderne vestlige samfunnet forholder seg aktivt til. Spesialpedagogikken har opp gjennom historien hatt tette bånd til praksis. Etter å ha lest antologien framstår fagets pionerer nærmest som uinteressert i grunnlagsteori. I den grad de er interessert i teori er det hvordan teorien kan knyttes an til praksis. Mer enn en grunnlagsteoretisk orientering har fokus vært rettet mot den samfunnsstyrte forvaltningen av det som er blitt det vi i dag kaller spesialpedagogikk. I Norge har sentrale spesialpedagoger opparbeidet en viktig rolle om premissleverandører for politikktutforming på dette området. Som en liten parallell til dette: Under arbeidet med en avhandling om forholdet mellom Norsk misjon blant hjemløse (”Misjonen”) og norske tatere (romanifolket, reisende) ble jeg tidlig oppmerksom på, og etter hvert fascinert av organisasjonens mangeårige generalsekretær, Ingvald B. Carlsen. I det forrige århundret ble han trolig den viktigste kilden til politiske myndigheters forståelse

om hvem tatere var og hvilke problemer de representerte. Gjennom sin rolle som generalsekretær i Misjonen kunne han iverksette politiske tiltakene som ble vedtatt av politiske myndigheter. Det viste seg at Carlsen også var svært sentral i utviklingen av barnevernet i det forrige århundret. En skal ikke gå langt inn i materialet før en ser at Carlsen så og si *var* selve personliggjøringen av barnevernet. Barnevernet var Ingvald B. Carlsen i ett par sko.

På samme måte leser jeg rollen som Marie Pedersen og Olga Larsen som direktører i henholdsvis Direktoratet for døve- blinde- og åndssvakeskolene og Direktoratet for skolehjemmene hadde. De *var* de direktoratene de ledet både gjennom å være premissleverandør for politikkutformingen og gjennom selv å iverksette politikken som ble vedtatt. Sett med dagens øyne framstår arbeidsinnsatsen til disse kvinnene som imponerende. De evnet å kommunisere med det politiske apparat samtidig som de med alle sine reisedøgn og kontakt med praksis hadde kjennskap til behov og utfordringer innenfor de feltene de ledet. Det ser ut som denne formen for personliggjøring av politikkutforming og politikktiversetting er noe som en kan knytte til det forrige århundret. For å vise hva jeg mener; vi kan vel alle være enige at til tross for at de er direktører så er det vanskelig å se Ann-Marit Sæbønes eller Petter Skarheim som personliggjøringen av det som i Norge i dag er kjent om som henholdsvis Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Utdanningsdirektoratet.

Utenfor regelen gir i så måte et viktig grunnlag for å reflektere over forskningens nærhet til praksis. Dette handler om forholdet mellom forskning og politikk. Selv om hun har blitt imøtegått, så peker den norske sosiologen Cathrine Holst på noe viktig når hun i sin kritikk av standpunktfeminismen sier at enkelte kvinneforskere har latt egne politiske ambisjoner styre sine forskningsresultater. Jeg tror Holst kritikk kan hjelpe oss til å spørre om hva som styrer forskningen i praksisnære fag som spesialpedagogikk og barnevern. Jeg har selv erfaring fra barnevernsforskning ved et forskningsinstitutt utenfor universitetssektoren i Norge. Instituttets siktemål var forskning og utviklingsarbeid; et siktemål som nettopp befinner seg i skjæringspunktet mellom forskning og politikk. En nesten integrert og nærmest ritualisert setning i de ukentlige møter for barneverns-

gruppa var at ”Det er viktig at vi som barnevernsforskere har kontakt med feltet”.

Antologien om spesialpedagogikkens faghistorie viser oss både noen muligheter, men også noen begrensninger som er knyttet til mantraet om feltnærheten. Nærheten gir innsikt. På samme tid mener jeg at det ikke alltid, men kanskje heller sjelden, gir den distansen og muligheten til å se feltet utenifra og til å se helheten. Sagt med andre ord; for mye nærhet skygger for helheten. Jeg vet ikke om Pedersen, Larssen eller Carlsen grunnet så mye på forskning og helheten i systemene de forvaltet, men jeg tror at selve faget spesialpedagogikk, eller barnevern for den saks skyld, hadde nytt godt av om de hadde gjort det. Hvilke teoretiske implikasjoner kunne det ha ført til, og ikke minst, hva kunne det ha bidratt med til praksisfeltet? Måten døveundervisningen og bruken av tegnspråk blir beskrevet i antologien gir en pekepinn på en dreining fra feltnærhet til et mer analytisk overordnet tilnærming.

Døveforskningen framstår som et felt hvor både problemstillinger og tilnærminger til å løse problemstillingene tradisjonelt har vært svært praksisorientert. Schröders kapittel om manualisme og oralisme nettopp kan leses som et ønske om å trekke seg tilbake, fundere og bryte empirien og egne erfaringer med teoretiske forståelser. Dette kapitlet er svært inspirerende og tankevekkende, og vi kan se fram til fortsettelsen. Morkens kapittel om normalitetssentrisme og integrering av mennesker med funksjonshemming er et eksempel på hvordan man bør søke å se begrepene som anvendes i lys av en større helhet.

Det er kanskje lett å legge for mye vekt på enkeltpersoners rolle i utviklingen til de enkelte fag og fenomener vi ser på. I vår fascinasjon over enkeltpersoner overser vi systemet de virker innenfor. Her er det relevant å spørre om maskulinitetsprosjektet til guttene ved Foldin hadde blitt noe annet om en hadde sett bort fra styrer Harstad. I Jons kapittel legges det stor vekt på Harstads personlighet og evne til å håndtere guttene for å forklare hvorfor mange gutter syns det egentlig var ganske greit å være ved Foldin. Samtidig, som Jon er inne på, dette må ses i lys av det større system som Foldin var en del av. Nettopp dette blikket på systemet, og kanskje delsystemer som

ofte blir lemfeldig behandlet, kommer godt fram i Askildts kapittel om forsømte og åndssvake barn i heim og skole i siste del av 1800-tallet. Disse barna var jo ikke bare objekter for spesialpedagogikken. Deres liv og roller ble tolket og forstått av så uendelig mange andre (foreldre, søsken, venner, ikke-venner, skole, kommunal forvaltning osv). Hvem framstår disse barna som når vi ser de ulike utlegningene om dem? Askildt viser at de var ikke bråkemakerne i klassen som læreren ville ha bort. De var ikke engang i klassen. Og mange var bekymret for dem. Askildts bidrag gir en mulighet til å nyansere og diskutere teorier om utstøting som ofte brukes når man skal forklare hvorfor barn ble sendt vekk fra ordinær undervisning. Å se barna gjennom ulik optikk gir muligheter for en mer nyansert forståelse av historien. Her kan vi nevne at granskningen om barnevernet i Sverige i det forrige århundret også inkluderer fosterhjemsplasseringer. I den norske granskningen var det institusjonene som var i søkelyset. Den svenske granskningen er ikke ferdigstilt. Det vil bli interessant å se hvilke historier og forståelse av historien som kommer fram nettopp ved å inkludere fosterhjem i granskningen.

De fleste bakanmeldelser bærer preg av en beklagelse over at den anmeldte teksten ikke i tilstrekkelig grad drøfter anmelderens kjepphester. Jeg har her etterlyst en faghistorie som legger mer vekt på å beskrive og forklare rammene som spesialpedagogikken ble til innenfor. Denne anmeldelsen kan ende opp som en oppføring til å skrive faghistorien kontrafaktisk, slik den norske historikeren Øystein Sørensen bedrev historieskriving for et par tre år siden. Hva hadde skjedd om Olga Larssen hadde takket nei til jobben som Direktør for spesialskolene, om styrer Harstad hadde vært en tyrann, om ikke Marie Pedersen hadde fanget opp Heinrich Hanselmans ideer, om eugenikk ikke hadde hatt den sentrale plassen i samfunnets tiltak overfor utstøtte kvinner, om Den ville fra Averyon ikke hadde blitt funnet, eller latt seg finne? Ja, hva hadde skjedd om Eva ikke hadde spist eplet? Men så gjorde hun det og det som skjedde det vet vi. Og denne boka forteller hva som skjedde innefor det vi i dag kjenner som spesialpedagogikk. *Utenfor regelen* gir en bred og god innføring i hvordan spesialpedagogikk ble til det faget som vi kjenner det i dag.

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra dette blad eller dele heraf er *kun* tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er kort uddrag til brug ved anmeldelser.

